

Environmentální sociologie

Učební texty vzniklé v rámci projektu OPVK
„Inovace výuky geografických studijních oborů“
(CZ.1.07/2.2.00/15.0222)

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Úvod

Tyto texty v podobě prezentací vznikly jako studijní opora pro studenty předmětu Environmentální sociologie, který byl zaveden a vyučován v letech 2011-2013 na Geografickém ústavu Přírodovědecké fakulty Masarykovy univerzity v Brně v rámci projektu „Inovace výuky geografických studijních oborů“ (OPVK CZ.1.07/2.2.00/15.0222).

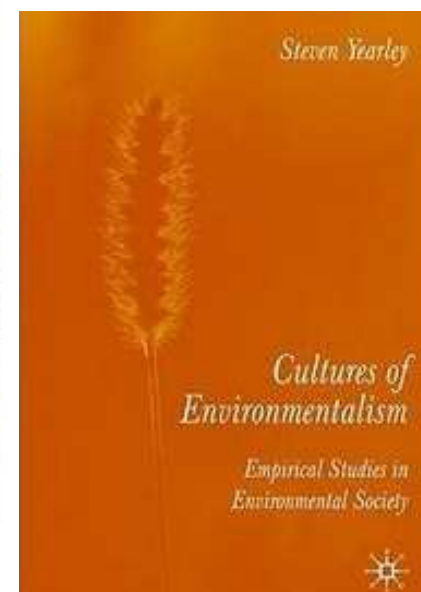
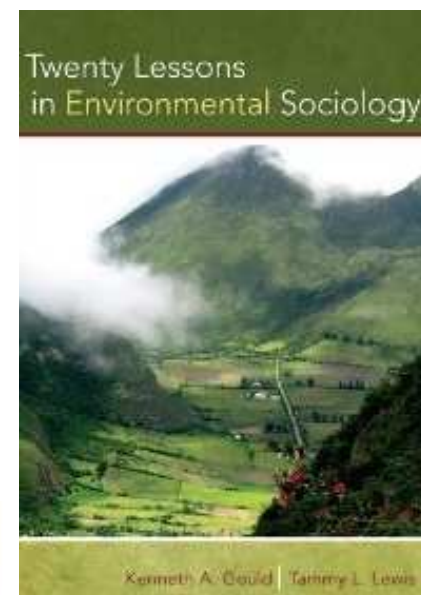
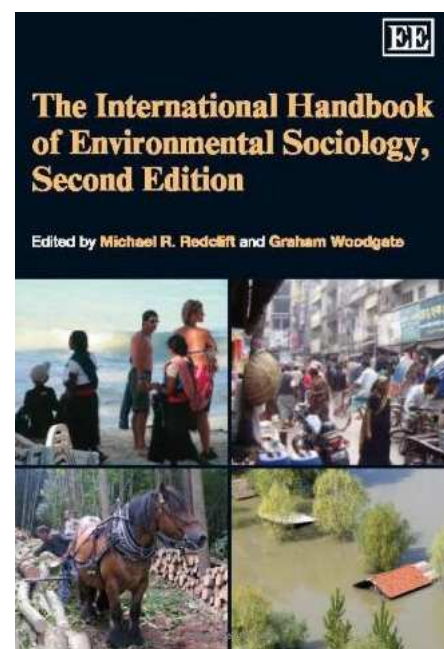
Základem teoretických kapitol týkajících se vzniku a vývoje environmentální sociologie, jejích teoretických přístupů a konceptů, proměn environmentálního diskurzu a otázky role masových medií a vědy při sociální konstrukci a reprodukci environmentálních problémů se stala kniha *Environmental Sociology* (autor Johna Hannigan, vydavatelství Routledge, Milton Park, Abingdon, 2006). Teoretické kapitoly byly dále doplněny o některá aktuální témata a otázky řešené v rámci environmentálně sociologického výzkumu.

Učební texty neprošly recenzním řízením ani jazykovou úpravou. Jsou určeny výhradně pro vzdělávací aktivity v rámci výše uvedeného projektu a aktivity na něj přímo navazující a nesmí být jako celek ani žádná jejich část volně šířeny na internetu, ani jinak dále zveřejňovány.

RNDr. Bohumil Frantál

Doporučená literatura

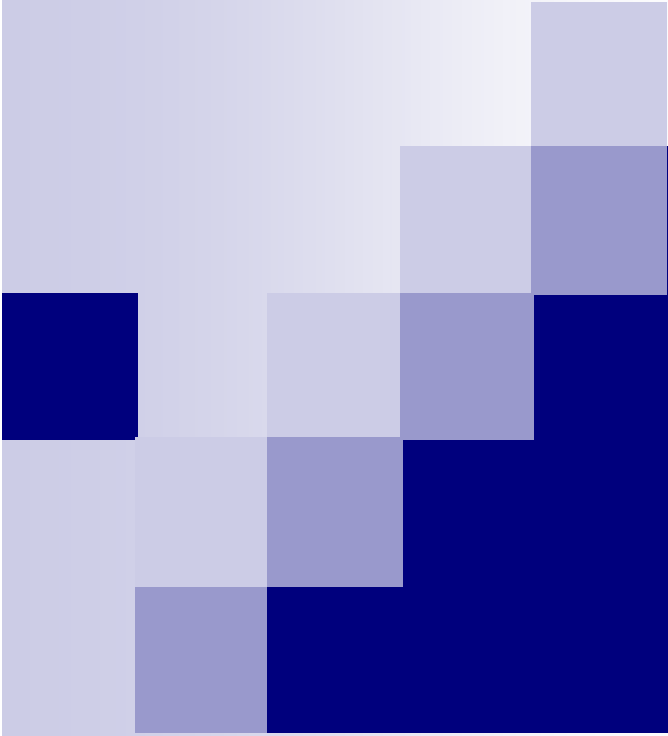
- HANNIGAN, J.A. (2006):
Environmental sociology.
Milton Park, Abingdon: Routledge.
- GOULD, K. A., LEWIS, T.L. (2009):
Twenty Lessons in Environmental Sociology.
New York: Oxford University Press.
- REDCLIFT, M., WOODGATE, G. (eds.):
The international handbook of environmental sociology.
Northampton: E. Elgar.
- YEARLEY, S. (ed.) (2005):
Cultures of environmentalism: empirical studies in environmental sociology.
New York: Palgrave Macmillan.

Environmentální sociologie

Struktura kapitol

- Environmentální sociologie jako disciplína v systému věd, její vznik, vývoj a inspirace v tradičních teoriích.
- Základní paradigmatata a koncepty environmentální sociologie.
- Sociální konstrukce environmentálních problémů.
- Proměny a typologie environmentálního diskurzu.
- Mediální komunikace environmentálních problémů, masová média a produkce environmentálních zpráv.
- Spotřební chování, 'McDonaldizace' a 'Disneyfikace' současné společnosti.
- Environmentální problémy, věda, vědci a environmentální etika.

Kapitola 1

Environmentální sociologie jako disciplína v systému věd, její vznik, vývoj a inspirace v tradičních teoriích

Environmentální sociologie

jako disciplína v systému věd

- **Sociologie** - zabývá se studiem společnosti – jejích struktur (sociálnĚstatiky) a změn (sociálnĚdynamiky) (→ sociální jednání, sociální struktury a vztahy ve společnosti, sociální skupiny, sociální jevy, sociální změny)
- **Sociální geografie** - zabývá se studiem prostorového uspořádání sociálních jevů, jejich vzájemnými vztahy a vývojem v čase
- **Paradigma** (Thomas Kuhn) - společný (obecně sdílený) vzor vědy (či vědního oboru) v určitém období založený na určité koncepci, struktuře představ, hodnot a postupů (metod)

Sociologie = *(multi)paradigmatická věda*

Geografie = ??? - *Jaká znáte paradigmatata geografie ?*

Environmentální sociologie (*Environmental Sociology*)

- Zabývá se studiem interaktivních vztahů mezi společností a životním prostředím
- Důraz na sociální faktory a jevy, které zapříčiňují environmentální problémy (→ environmentálně signifikantní chování), na společenské dopady těchto problémů a také na způsoby, jak tyto problémy řešit.
- Snaží se identifikovat a popsat procesy, prostřednictvím kterých jsou určité environmentální podmínky a jevy sociálně definovány jako “problémy” (→ sociální konstrukce environmentálních problémů).

Environmentální geografie (*Environmental Geography*)

- Zabývá se studiem prostorových aspektů interakcí mezi lidmi a životním prostředím, zejména dopady antropogenní činnosti na životní prostředí a krajinu (→ snaží se o určitý průnik humánní a fyzické geografie, které se výrazně specializovaly a do značné míry separovaly).

Environmentální sociologie

jako disciplína v systému věd

Environmentální věda (*Environmental Science*)

- Interdisciplinární odvětví, které se zabývá studiem životního prostředí a řešením environmentálních problémů -- integruje fyzikální a biologické vědy (fyziku, chemii, biologii, pedologii, geologii, geografii) - poskytuje komplexní, interdisciplinární a kvantitativní („přírodovědní“) přístup ke studiu systémů životního prostředí.

Environmentální studia (*Environmental Studies*)

- Interdisciplinární obor zabývající se studiem interaktivních vztahů mezi lidmi a životním prostředím (→ příčiny environmentálních problémů) -- vychází ze základních poznatků přírodních věd, ale důraz klade na historické, kulturní, sociální, ekonomické, politické, právní a religiózní aspekty a souvislosti environmentálních problémů -- sociálně-vědní / humanitní perspektiva (často hloubkový, kvalitativní výzkum)

Environmentální sociologie

jako disciplína v systému věd

Humánní ekologie / Ekologie člověka (*Human Ecology*)

- Interdisciplinární (transdisciplinární) studium vzájemných vztahů člověka a jeho přírodního, sociálního a vystavěného prostředí (*built environment*) (→ vzájemná propojenost člověka a prostředí, společenské chování, prostorová organizace)
-- sub-disciplína geografie, sociologie, zoologie

Politická ekologie (*Political Ecology*)

- Obor zabývající se studiem vzájemných vztahů mezi politickými, ekonomickými a sociálními faktory a environmentálními jevy (→ „politizace“ environmentálních problémů a jejich příčin)
-- sub-disciplína humánní geografie, politické ekonomie

(Environmentální) sociologie
X
(Environmentální) geografie

- Co mají společného ?
- Čím se odlišují ?

(Environmentální) sociologie X (Environmentální) geografie

- mají stejný objekt studia (společnost / životní prostředí)
- liší se přístupem (optikou nazírání),
teoreticko-metodologickým aparátem
a hloubkou, kterou analyzují dílčí aspekty problematiky
- geografie – klade důraz na roli prostoru
→ prostorovost společenských / environmentálních problémů
- sociologie – důraz na sociální podmíněnost problémů
→ sociální konstrukce problémů

Vznik environmentální sociologie

Důvody vzniku nového vědního oboru / disciplíny

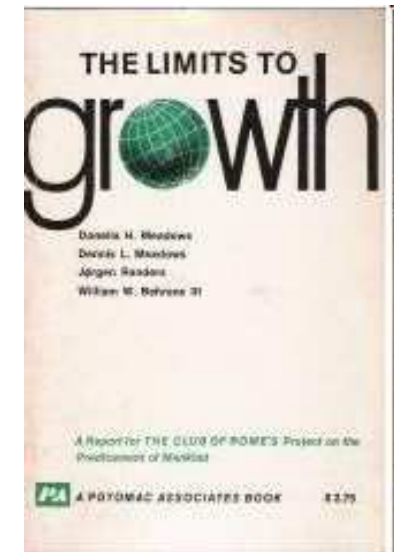
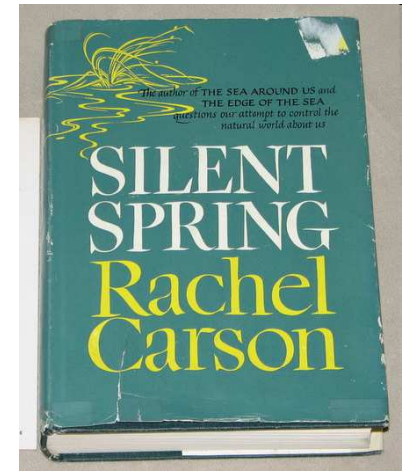
- **Specializace:** reakce na potenciál, který vychází z nových teoretických poznatků (objevů), technologie či metodologie (objev struktury DNA → molekulární a buněčná biologie, → kvantová mechanika, apod.)
- **Fúze:** nová disciplína vzniká jako spojení dvou dříve existujících oborů (sociální pedagogika + sociologie + personální management → andragogika)
- **Společenská poptávka:** Důsledek intelektuálního nebo politického „kvasu“ vyvolaného nějakým hnutím či aktivitou volající po společenské změně nebo řešení nějakého problému

„Den Země“ 1970

- Počátek moderního environmentálního hnutí (70. léta jako *'Environmental Decade'*)
- Den Země: kampaň s cílem nastolit otázku ekologie, resp. environmentálních problémů v rámci politických kruhů (energetická účinnost a udržitelnost, obnovitelné zdroje, recyklace odpadů, atd.)
- Sociologové zjišťují, že jim chybí teoretický koncept, poznatky a výzkum, který by umožnil vysvětlit vztahy a problémy mezi společností a životním prostředím...

„Katalyzátory“ environmentálního hnutí

- **Rachel Carson (1962): *Silent Spring***
(kritika nekontrolovaného používání pesticidů, dopady na životní prostředí i člověka, dezinformační kampaně chemického průmyslu)
- **Donella H. Meadows et al. (1972):**
The Limits to Growth (modelování vztahu mezi rostoucí populací a omezenými přírodními zdroji)
- **Samuel Klausner (1971):**
On Man in His Environment (poprvé použit termín „environmental sociology“)

Pozadí vzniku (environmentální) sociologie

■ 19. století: důraz na **geografický determinismus**

- **Henry Thomas Buckle** – *The History of Civilization in England* („lidská společnost je produktem přírodních sil“) – geografická teorie sociálních změn
- **Ellsworth Huntington** – *Civilization and Climate, World Power and Evolution, The Character of Races* (souvislost mezi klimatem a zdravím, energií a mentální inteligencí)

a **sociální darwinismus**

- **Herbert Spencer** – aplikace principů evoluce, přirozeného výběru a přežití silnějších na lidskou společnost... společnost nemůže být změněna pomocí vzdělávání nebo sociálních reforem

... tyto teorie sociálních změn založené na primárních faktorech (geografické podmínky, přírodní zákony) byly nově vznikající sociologií zavrženy (důraz na sociální reformy, plánované řízení společnosti...)

Pozadí vzniku (environmentální) sociologie

... Environmentální faktory byly v nových sociologických teoriích odsunuty jako marginální...

- **Symbolický interakcionismus** (Mead, Cooley, Thomas) – důraz na sociálně-psychologické faktory (lidé jako *sociální aktéři*), lidé se chovají nikoliv podle skutečnosti, ale podle toho, jak skutečnost vnímají (v interakci s druhými) a interpretují (*define situace*) -- environmentální faktory hrají roli jen tehdy, pokud jsou vnímané a definované jako skutečné a relevantní (*sociální konstrukce problémů*)
- **Kulturní antropologie** (Malinowski) – jako odpověď na biologický determinismus a „vědecký“ rasismus zdůrazňuje primární roli kultury pro vývoj jedince a společnosti (kultura převažuje nad fyzickým prostředím a biologickou dědičností)
- **Strukturní funkcionalismus** (Parsons, Merton) – centrální hodnotu v každé společnosti hrají hodnoty, které jsou sdíleny jejími členy a orinetují jejich jednání v souladu s potřebami systému
- **Teorie modernizace** (Inkeles, Smith, Lerner) – proces utváření moderní společnosti (institucí).. psychologická transformace z tradičního na moderní myšlení (racionalizace)... továrna jako nejlepší „škola“ (urbanizace, industrializace)... role médií...

Pozadí vzniku (environmentální) sociologie

Sociologie jako propagátorka ideje rozvoje a pokroku...

Obecně sdílené premisy (?):

- Lidská společnost se osvobodila od přírodních (ekologických) zákonů jako omezení, která limitují ostatní živočišné druhy
- Existuje možnost nekonečného růstu a pokroku prostřednictvím rozvoje vědy a technologií (-- ignorace omezení týkajících se přírodních zdrojů, klimatických změn, apod.)
- Vyřešení problémů je možné pomocí technologických inovací a ekonomického rozvoje

Human Exemptionalism Paradigm (HEP) – antropocentrický přístup

- re-orientovat sociologii na více „ekocentrický“, holistický přístup, který bude definovat sociální procesy v kontextu životního prostředí
 - ***New Ecological Paradigm*** (NEP)

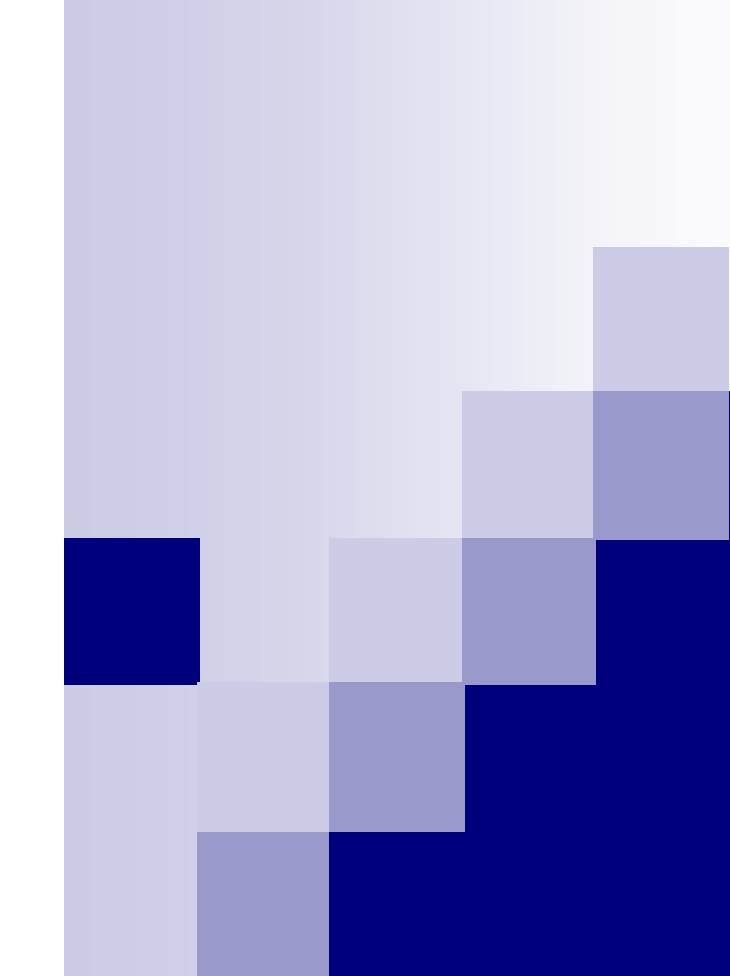
Rozvoj environmentální sociologie (1970-2010)

- 1. etapa: upřesnění pozornosti na environmentální problémy a témata – aplikace klasických sociologických konceptů při výzkumu veřejného mínění, sociálních hnutí (sociální charakteristiky aktivistů), strategie a taktiky environmentálních skupin
- 2. etapa: snaha o ustavení environmentální sociologie jako suverénní disciplíny
- Vzestup popularity „zelených“ politických stran v Evropě
- Prosazování nových dílčích paradigmat a konceptů v rámci ES (humánní ekologie, sociální konstruktivismus, ekologická modernizace, riziková společnost, environmentální spravedlnost, teorie sítí aktérů (*actor-network*), atd.)
- Ustavení a rozvoj samostatných sekcí, komisí akader v rámci akademických a výzkumných institucí a asociací
- Nárůst publikací v prestižních odborných časopisech

Společenská relevance environmentální sociologie

- Environmentálně- sociologický výzkum dokázal obohatit tradiční sociologii (její hlavní proud), i když prozatím nemá kapacitu transformovat disciplínu (sociologii) jako celek.. směrem k novému paradigmatu (NEP)
- Environmentální sociologie významně přispívá k společenské „environmentální diskuzi“ a k zaměření pozornosti na environmentální problémy

Kapitola 2

Základní paradigmatata a koncepty
environmentální sociologie

Základní teoretické přístupy environmentální sociologie

2 různé (protikladné) pohledy na 3 klíčové otázky:

- 1) Jak vysvětlit vznik environmentálních problémů?
- 2) Jakými mechanismy dospět k zlepšení environmentálních problémů?
- 3) Jakým způsobem přistupovat k zkoumání environmentálních problémů a jejich řešení?

1) Jak je možné vysvětlit environmentální problémy?

- **Ekologické vysvětlení**
(model soupeřících funkcí životního prostředí)
- **Politicko-ekonomické vysvětlení**
(koncept dialektiky společnosti a životního prostředí
a teorie *treadmill of production*)

Ekologické vysvětlení environmentálních problémů

- Inspirace v humánní ekologii
(1920-1960, urbánní sociologie, Chicagská škola, Robert park...)
- Koncept životní sítě („web-of-life“)
a boje o přežití („struggle of existence“)
- Lidské intervence do životního prostředí (urbanizace, průmyslové exhalace,...) zintenzivňují boj o přežití na zbývajícím obyvatelném světě

Procesy utvářející prostor města a jeho uspořádání (Park, McKenzie, Burgess)

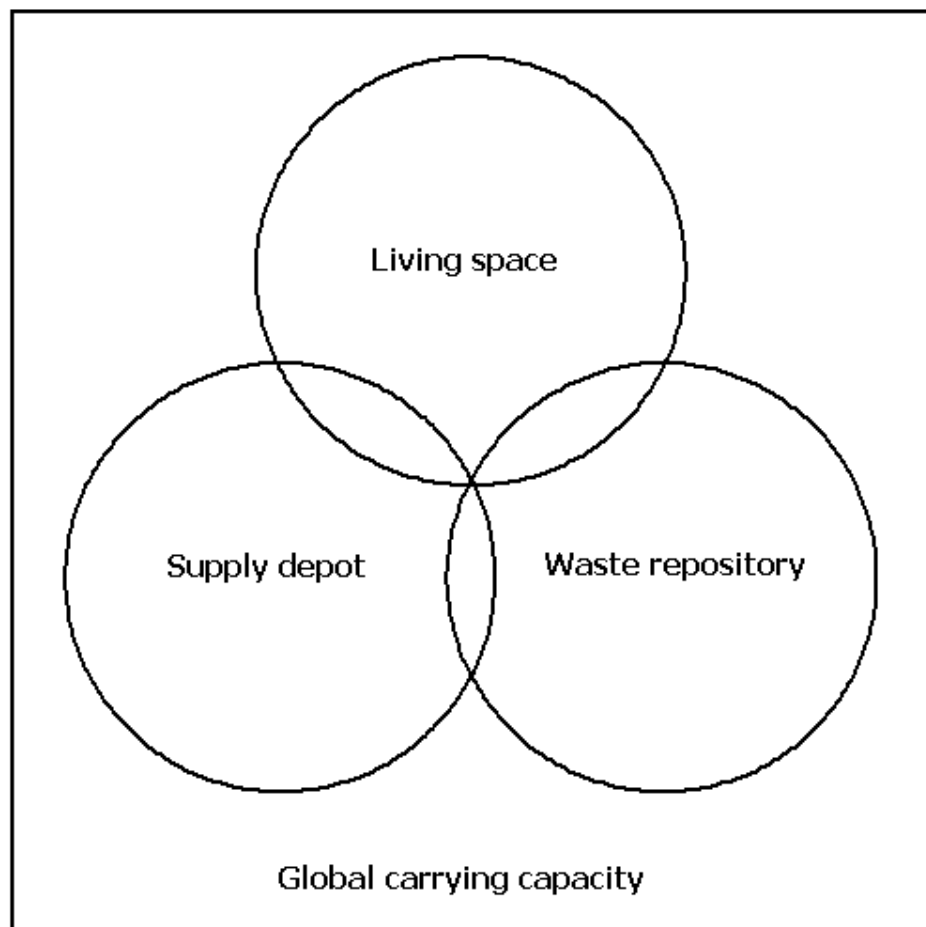
3 principy humánní ekologie:

- Koncentrace a dekoncentrace
- Ekologická specializace
- Invaze a sukcese

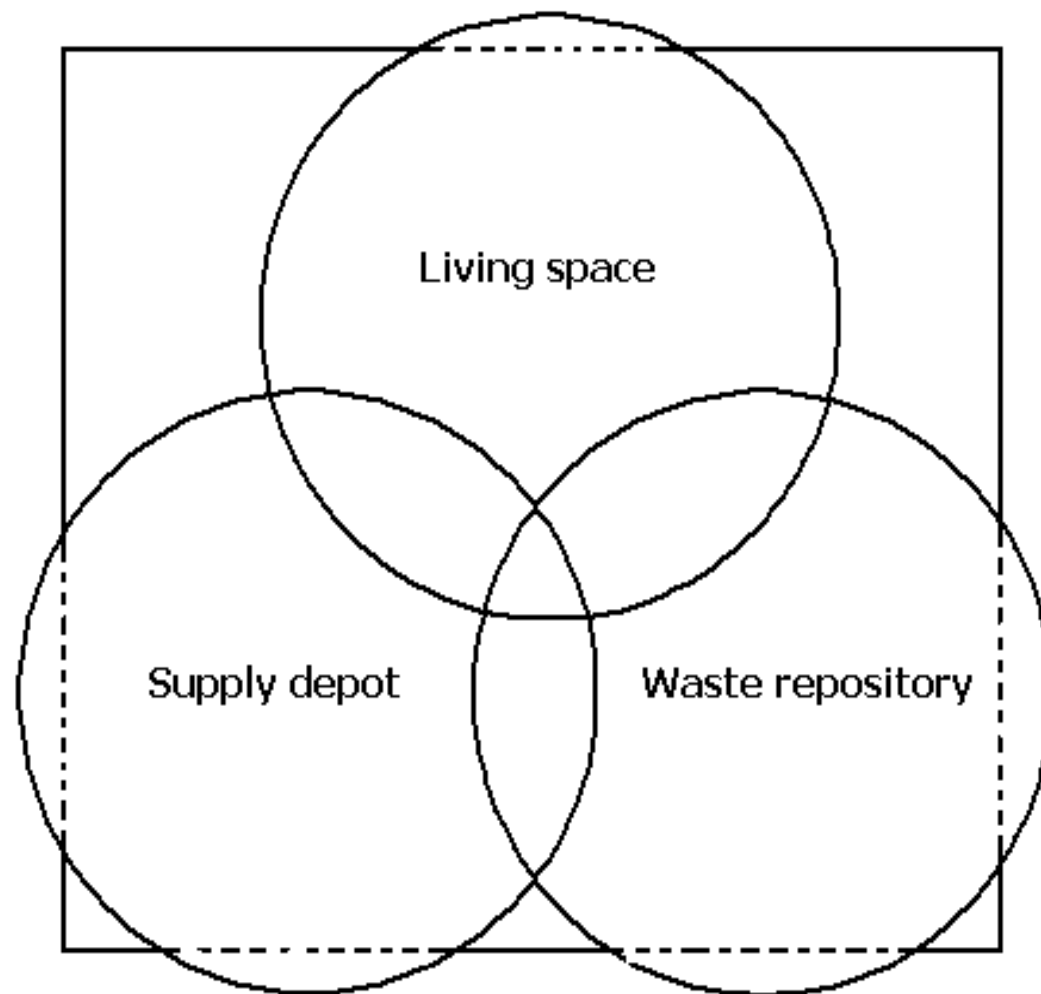
Kritika: koncepce opomíjí roli kulturních (etnická příslušnost) a sociálně psychologických (sentiment, symbolika) hodnot při volbě místa bydliště a stěhování (např. Firey (1947) studie vnitřního města Bostonu)

Konkurenční funkce životního prostředí (Dunlap, 1993)

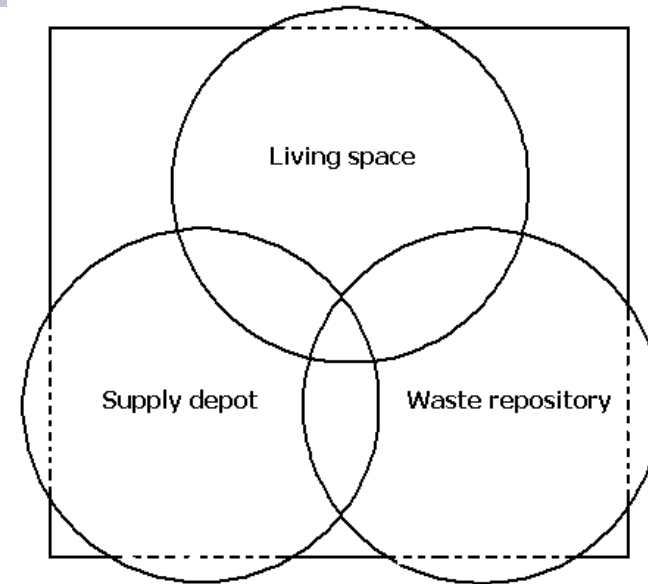
kolem r. 1900

současnost

Současná situace

- Konflikt mezi třemi funkcemi (dimenzemi) životního prostředí se prohlubuje (zvětšuje)
- Konflikt vzniká mezi všemi třemi funkcemi simultánně a způsobuje nové problémy nové problémy (globální oteplování ?)
- Konflikty funkcí na regionální úrovni mají své dopady na úrovni globální

Vysvětlení problémů životního prostředí z pohledu politické ekonomie

- Teorie „šlapacího mlýnu“
(treadmill of production) – Schnaiberg (1980)
- Popisuje rozporuplné vztahy mezi ekonomickým rozvojem a životním prostředím
- Strukturu moderní industriální společnosti popisuje na principu „šlapacího mlýnu“...
- ...Potřeba ekonomického systému je neustále zvyšovat profit prostřednictvím utváření poptávky zákazníků po stále nových výrobcích, i když tato potřeba překračuje „fyzické“ (přírodní) limity růstu

Treadmill of production

- Jedná se o složitý, sebe-posilující mechanismus, který je posilován i mandatorní politikou
- Problém nedostatku zdrojů není řešen pomocí omezení spotřeby nebo změnou životního stylu, ale naopak prostřednictvím rozšíření (či otevření nových) oblastí exploatace (např. těžba nerostných surovin)
- Stát je nucen hledat rovnováhu mezi rolí podporovatele kumulace kapitálu a ekonomického růstu a mezi rolí usměrňovatele a ochránce životního prostředí („environmental managerialism“) ... zachovat jistou míru legislativní ochrany živ. prostředí, aby umlčel kritiky, ale ne zas tak výraznou, aby zastavil růst
- D.Harvey: „umělé vytváření nedostatku zdrojů s cílem udržet vysoké ceny“

Jakými způsoby přispět k zlepšení environmentálních problémů ?

4 základní mechanismy (Buttel, 2003):

- Environmentální hnutí (aktivismus)
- Státem řízené regulace
- Princip „ekologické modernizace“
- Mezinárodní „správa“ životního prostředí

(governance vs. government)

Teorie „rizikové společnosti“

Ulrich Beck

Beck is famous for proposing the idea of 'risk society' (first published 1986, in German). Risk is 'a systematic way of dealing with hazards and insecurities induced & introduced by modernization'. Because modern living is characterised by decision-making, risk assessment and management also becomes part of the everyday. More recently, Beck has developed ideas about reflexivity and the self in modernity alongside his friend Giddens. Fab.

See www.theory.org.uk and www.theoryhead.com/gender

STRENGTHS: New ideas about modern living

WEAKNESSES: Like Giddens but not quite as readable

SPECIAL SKILLS: Pleasant, brilliant, Europe's finest

- Průmyslová (třídní) společnost se proměnila ve „společnost rizik“ („hlad je třídně rozdělený, smog je demokratický“)
- Namísto přerozdělování majetku je třeba přerozdělovat rizika
- Současná rizika překračují prostor i čas („bumerang efekt“ – exportovaná rizika se nám obratem vrací)
- Věda ztratila monopol na „racionalitu“ (rozum a vědění) – nová „sociální racionalita“ založená na kritice pokroku

Teorie „reflexivní modernizace“

- Založená na větší individualizaci, kreativitě a sebe-aktualizaci
- Jako protiklad k současné „kultuře scientismu“ (ovlivňující životní styl, vnímání rizik, sexuální chování, kulturu,...)
- Každý z nás by měl reflektovat vlastní zážitky a na základě jich činit vlastní rozhodnutí, jakým způsobem žít

Kritika: Jsou ekologické problémy objektivní realitou nebo pouze subjektivní percepcí a sociální konstrukcí? Opravdu distribuce zboží a rizik již není postavená na principech třídní společnosti? (např. nové formy koalicí: majitelé i zaměstnanci průmyslových továren znečišťujících prostředí bojují společně proti aktivistům... farmáři a ekologové společně bojují proti těžbařům nafty, apod.) – ale ti, kteří postrádají moc, jsou často nuceni podporovat technologie proto, aby sami přežili. Přeceňování potenciálu „ekologické racionality“ na úkor kulturní a sociální zakořeněnosti jednání

Teorie „ekologické modernizace“

(Spaargaren, Mol, 1992)

- Možnost překonat ekologickou krizi bez nutnosti vzdát se myšlenky modernizace a pokroku („sustainable development“)
- Super-industrializace, nové „čisté“ technologie, restrukturalizace produkce na makro-úrovni, difúze inovací, nano-technologie
- Uvést v soulad ekonomiku a ekologii, re-orientace politiky na princip prevence problémů („technologický optimismus“)

Kritika: Teorie „šlapacího mlýnu“ kritizuje zastánce EM, že opomíjí situaci Třetího světa, zaměřuje se na západní ekonomiku... resp. dobré příklady tzv. „zodpovědného kapitalismu“ (firmy, které implementují čisté technologie...). Konstrukcionisté tvrdí, že ekologická racionalita není nic víc než moc, politika a peníze... ekologická krize je jen další „velký příběh“, který musí být de-konstruován.

Jakým způsobem přistupovat k zkoumání environmentálních problémů a jejich řešení?

Základní kontroverze: **realismus** versus **konstruktivismus**

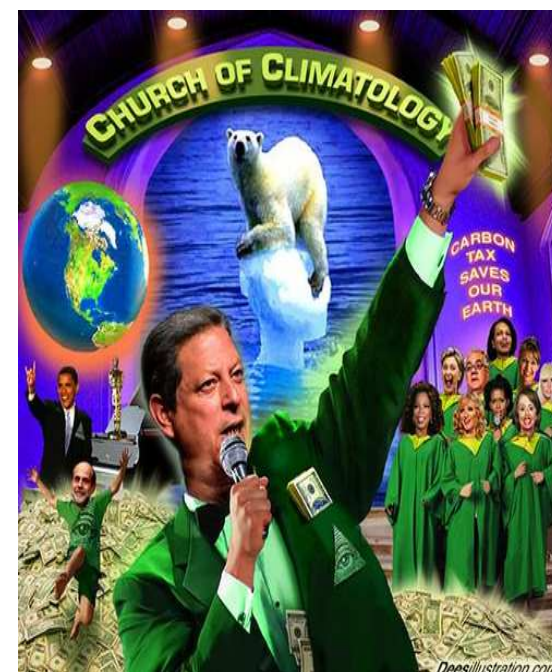
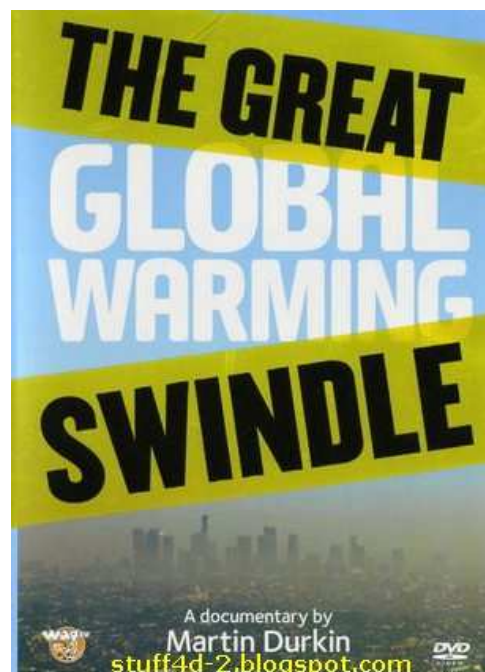
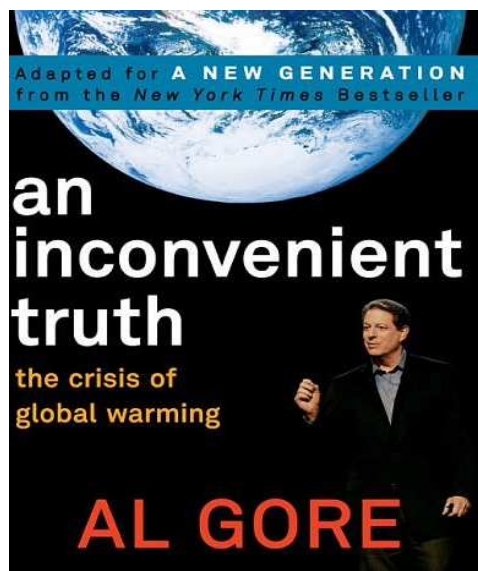
Konstruktivismus:

- Životní prostředí (a 'problémy') jsou sociálně konstruovány

Kritika ze strany Realismu:

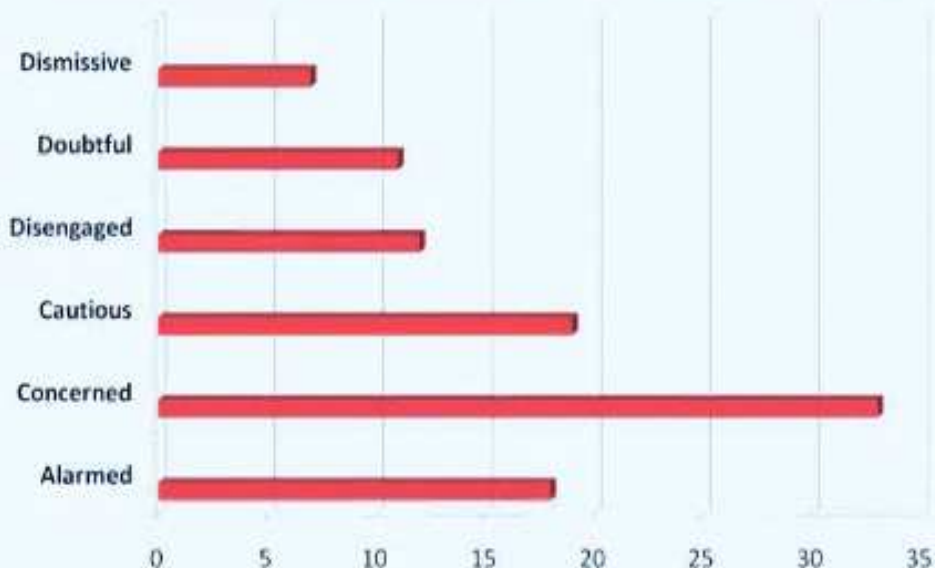
- Konstruktivisté zavrhnou samotnou myšlenku sociologického poznání (agnosticismus)
- Ignorují realitu ekologické krize
- Jejich rétorika a relativismus je stejně destruktivní jako k přírodě jako buldozery a motorové pily (Soulé and Lease, 1995)

Sociální / mediální konstrukce reality

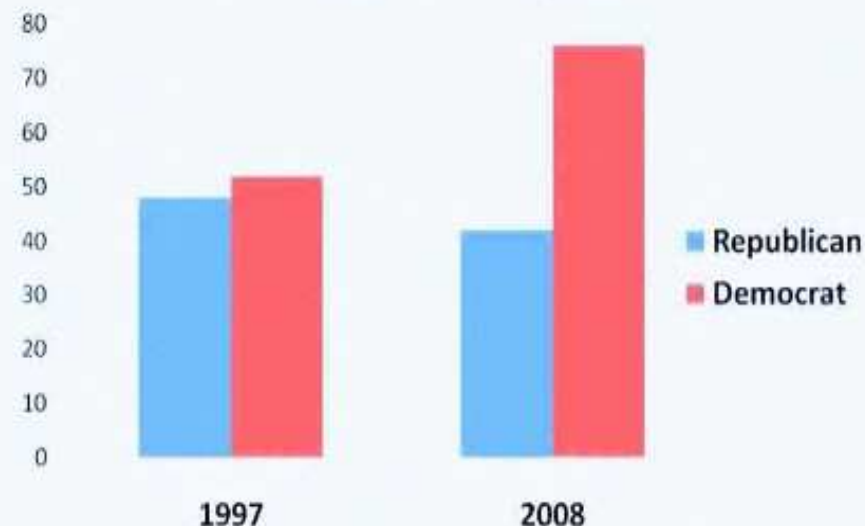
Rozdíly ve víře v realitu environmentálních problémů dle politického přesvědčení

"Six Americas" global warming audiences

Malbach, Roser-Renouf and Leiserowitz, 2009

"The effects of warming have already begun", % agree

Shares of liberals and conservatives in each group (moderates not shown) %

Kde je zakopaný pes ?

Koncept „navzájem si odporujících jistot“

Debata nestojí na tvrzení, že environmentální problémy neexistují (jsou nereálné), ale že jsou určitým způsobem sociálně interpretované (!)

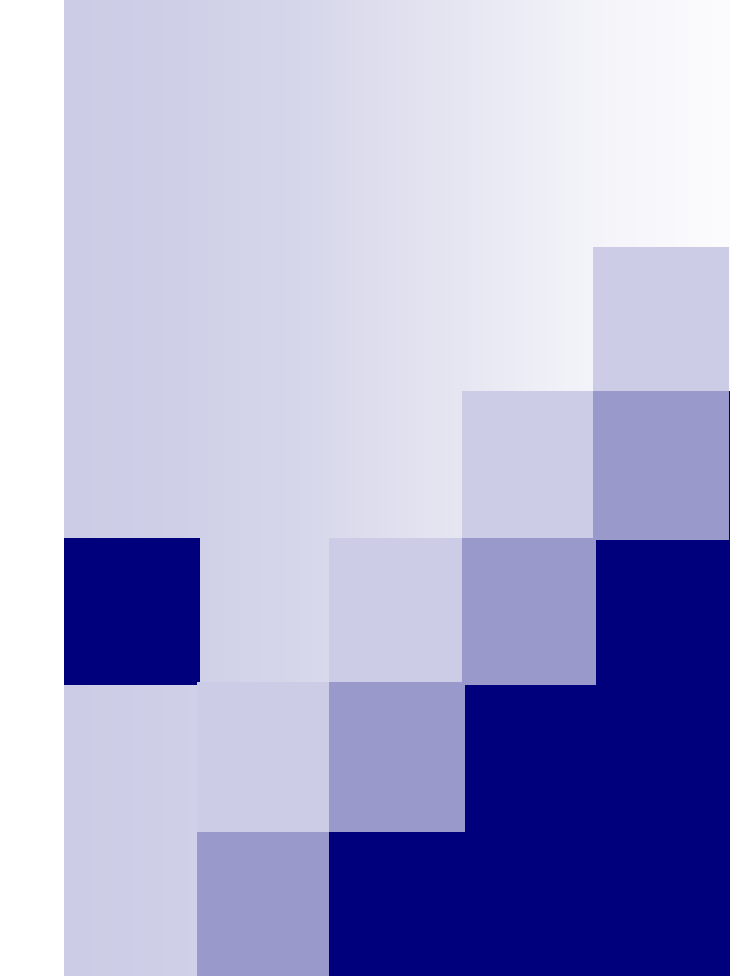
Nejedná se o tvrzení „neexistence jistoty“, ale o existenci několika „protikladných jistot“ – několika odlišných a navzájem neslučitelných tvrzení (a přesvědčení) o situacích, kterým čelíme a jejich možných řešeních (*Thompson, 1991*)

Každý „problém“ (globální oteplování, ekonomická krize, homosexualita) je možné současně interpretovat různými způsoby

Environmentální sociologie by se neměla zabývat výčtem a popisem problémů, ale ukázat, že tyto problémy jsou výsledkem dynamických sociálních procesů definování, vyjednávání a legitimace

Kdo šíří tvrzení o existenci environmentálních problémů ?

Kdo je k nim v opozici a jaký to má sociální a politický kontext ?

Kapitola 3

Sociální konstrukce environmentálních problémů

Sociální konstrukce environmentálních otázek a problémů

- **Funkcionalismus** – předpokládal existenci sociálních problémů (např. kriminalita, rozvodovost,...) které jsou výsledkem snadno identifikovatelných, charakteristických a očividně „objektivních“ podmínek
- *„Social problems: a reformulation“* (Spector and Kitsuse, 1977)
 - sociální problémy nejsou statickými podmínkami, ale „posloupností událostí“, které se vyvíjejí na základě kolektivních definicí.

Podstata environmentálních problémů

Sociální konstrukce problémů

Problémy nevznikají a nemizí na základě nějakých pevně daných, mimo-společenských a samozřejmých kritérií, ale vyvíjí se a mění v závislosti na úspěšnosti „*claims-making*“ (vznášení nároků) ze strany různých sociálních aktérů (vědci, průmyslníci, politici, státních úředníků, novinářů, ekologických aktivistů, atd.) (*Hannigan 2006: 63*)

Sociální problémy – jejich konstrukce je založena na rétorice morálních hodnot

Environmentální problémy – jsou vztaženy přímo k určitým „vědeckým“ objevům, faktům a tvrzením

-
- Sociální / environmentální problémy – jsou „aktivitami určitých skupin, které dávají směrem k organizacím, společností či institucím najevo své rozhořčení a vznášejí nároky či požadavky týkající určitých „údajných“ (domnělých) podmínek“ (Spector, Kitsuse, 1973: 146)
 - Pro výzkumníky („analyzátoři problémů“) je samotný proces „vznášení nároků“ (*claims-making*) důležitější nežli otázka hodnocení, zda jsou tyto nároky oprávněné (založené na skutečnosti) či nikoliv !
 - Konstrukcionismus tak není jenom teoretickým přístupem, ale slouží jako „analytický nástroj“ výzkumníka

3 základní dimenze studia sociálních / environmentálních problémů z perspektivy sociálního konstruktivismu

- Nároky (*claims*)
(„stížnosti na sociální podmínky, které jsou členy určité skupiny vnímány jako nevhodné či nepřijatelné“)
- Tvůrci nároků (*claims-makers*)
- Proces vytváření nároků (*claims-making process*)

Nároky (*claims*)

- Co se říká o problému ?
- Jak je problém zobrazen ?
- Jaká je používána rétorika při vznášení nároků ?
- Jak jsou nároky prezentovány, aby přesvědčily dané „publikum“ ?

Best et al. (1989): Images of Issues: Typifying Contemporary Social problems.

Kategorie nároků

3 základní komponenty/kategorie nároků:

■ **Příčiny** (*grounds*)

- základní fakta, která tvoří diskurz „dělání politiky“: definice (orientační vymezení problému), příklady (pomáhají lépe se identifikovat s lidmi postiženými problémem – např. příběhy obětí kriminality), číselné odhady (zdůraznění důležitosti, potenciálu se rozrůstat a šířit...).

■ **Oprávnění** (*warrants*)

- ospravedlnění požadované akce (ukázat, že oběti problémů nejsou schopné si sami pomoci)

■ **Závěry** (*conclusions*)

- popis akce, která je nutná k zmírnění či odstranění problému (vytvoření nové instituce, legislativního nástroje, apod.)

Tvůrci nároků (*claims-makers*)

- Jsou tvůrci nároků spojeni s nějakými zvláštními organizacemi, hnutími, profesemi, zájmovými skupinami?
- Reprezentují své vlastní zájmy a nebo zájmy třetí strany?
- Jsou zkušenými „konstruktéry“ nároků a nebo začátečníky? (jakou volí taktiku a rétoriku?)
- Kdo jsou ? ... vědci, lékaři, politici, právníci, úředníci, novináři, vydavatelé, producenti, módní tvůrci...

Klíčové procesy při konstrukci environmentálních problémů

1. Uvést problém do života: popsat a přitáhnout pozornost diváků
2. Legitimovat problém: zdůvodnit jeho podstatu a ospravedlnit jeho řešení
3. Manifestovat problém: prosadit problém (do politiky) a vyvolat akci (k jeho řešení)

Wiener, C. (1981): The Politics of Alcoholism.

Solesbury, W. (1981): The environmental agenda: an illustration of how stations may become political issues and issues may demand responses from government: or how they may not.

Klíčové úkoly při konstrukci environmentálních problémů

ÚKOL			
	<i>Uspořádat problém (Assembling)</i>	<i>Představit problém (Presenting)</i>	<i>Vybojovat problém (Contesting)</i>
<i>Hlavní aktivity</i>	objevit problém pojmenovat ho vymezit podstatu nároku stanovit parametry	vzbudit pozornost o spravedlnit nárok	vyvolat akci mobilizovat podporu ubránit vlastnictví nároku
<i>Aréna dění</i>	věda	masová medi a	politika
<i>Úroveň osvědčení</i>	vědecké	morální	zákonný
<i>Převažující vědecká role</i>	hledač trendů	komunikátor	praktický politický analytik
<i>Potenciální hrozby</i>	nejasnost nesrozumitelnost dvojsmyslnost protichůdné vědecké důkazy	malá viditelnost klesající “novost” problému	kooptace vyčerpání problému vyrovnávací nároky
<i>Strategie úspěchu</i>	zaměřit pozornost na zkušenost racionalizace vědeckých nároků vědecké rozdělení úkolů	spojení s populárními tématy a příklady použití dramatického verbálního a vizuálního zobrazení problému rétorická taktika	síťování vývoj odborných expertiz otevření „oken“ do politiky (lobování)

Zdroj: Hannigan (2006)

1. uspořádat problém

- Objevení a rozpracování problému
- Pojmenování problému
- Odlišení problému od jiných (podobných)
- Vymezení vědecké, technické, morální a zákonné podstaty nároku
- Vymezení osoby (osob), které jsou odpovědné za akci ke zlepšení situace

2. Představit problém

- Vyvolat pozornost a legitimizovat nárok
- Problém musí být nový, důležitý a pochopitelný (stejně jako jiná novinka, inovace, produkt)
- Využití vhodného verbálního a vizuálního zobrazení problému (popis – obraz – píseň – heslo – symbol) ... Fotografie, metafory, exemplární případy (havárie, války, události)
- ... s ohledem na konkrétní „publikum“
- Environmentální problémy musí být legitimovány na více „frontách“ – věda, média, veřejnost, vláda
- Rétorická taktika a strategie...

Rétorické strategie

Rétorika spravedlnosti (*rhetoric of rectitude*)

(využívá morálních hodnot, vyšších zákonů, apod. – efektivní, když je veřejnost polarizovaná, aktivisté málo zkušení, a je potřeba na problém nahlížet novým pohledem...)

Rétorika rozumu (*rhetoric of rationality*)

(odkazuje na racionalitu... vyřešení problému přinese nějaký konkrétní (ekonomický) užitek... funguje lépe v pozdějších fázích konstrukce problémů, nároky jsou formulovány sofistikovaněji.. S konkrétními návrhy na politické kroky)

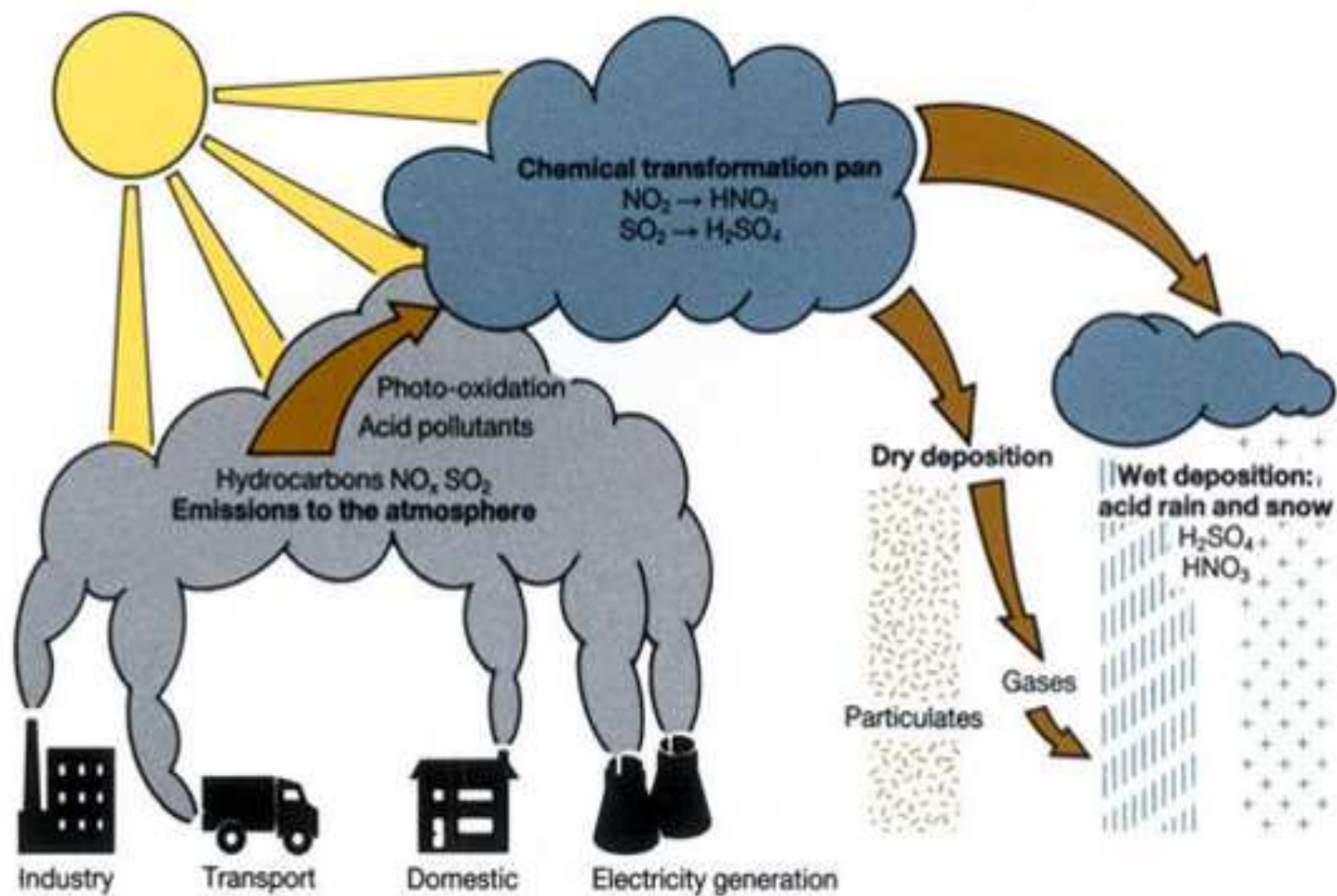
Best (1987): Rhetoric in claims-making. Social Problems, 34 (2), 110-121.

Rétorika „archetypů“ (Rafter, 1992): Využívání mocných stereotypů, které mají přesvědčovací schopnost.

Rétorické idiomy (Ibarra, Kitsuse, 1993): obrazové „klastry“ naplňující nároky morálními významy... „rétorika ztráty“ (nevinности, přírody, kultury), „rétorika nerozumu“ (spiknutí, manipulace), „rétorika kalamity“ (epidemie), „rétorika ohrožení“ (zdraví, života skupin lidí), atd.

Vědecká prezentace problému: kyselá dešť

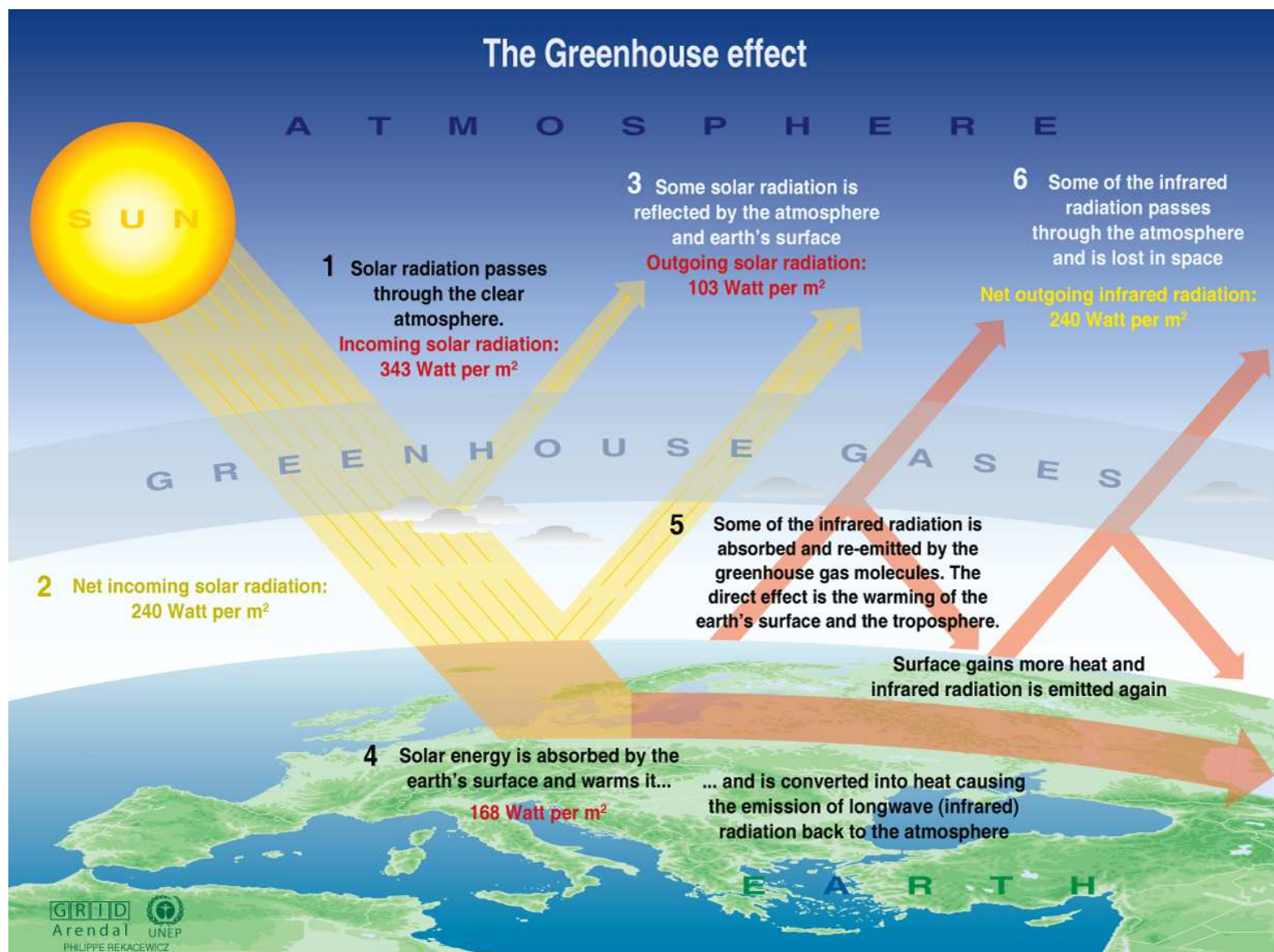
How acid rain is formed

Vizuální prezentace problému: kyselá dešť

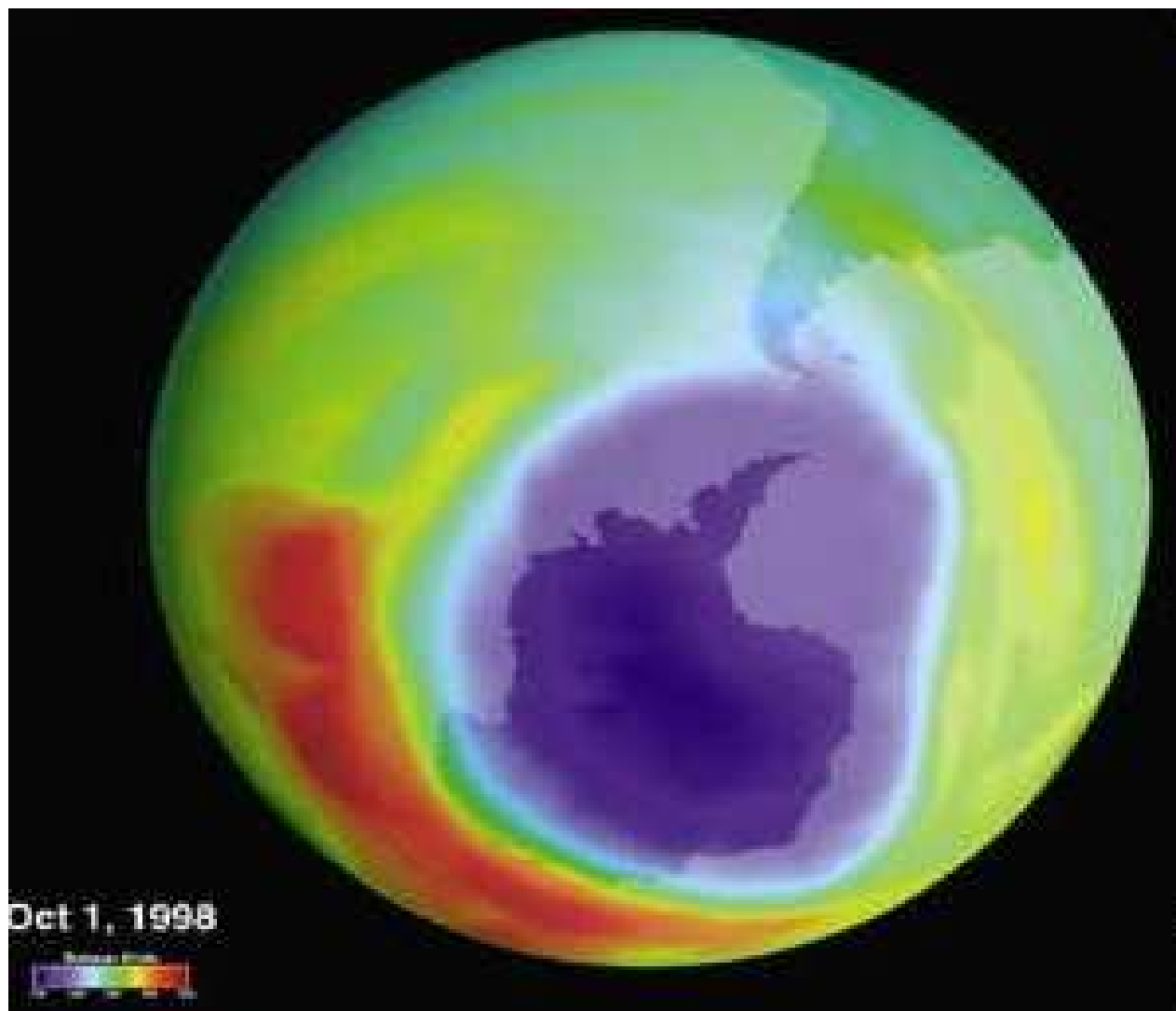

Vědecká prezentace problému: skleníkový efekt

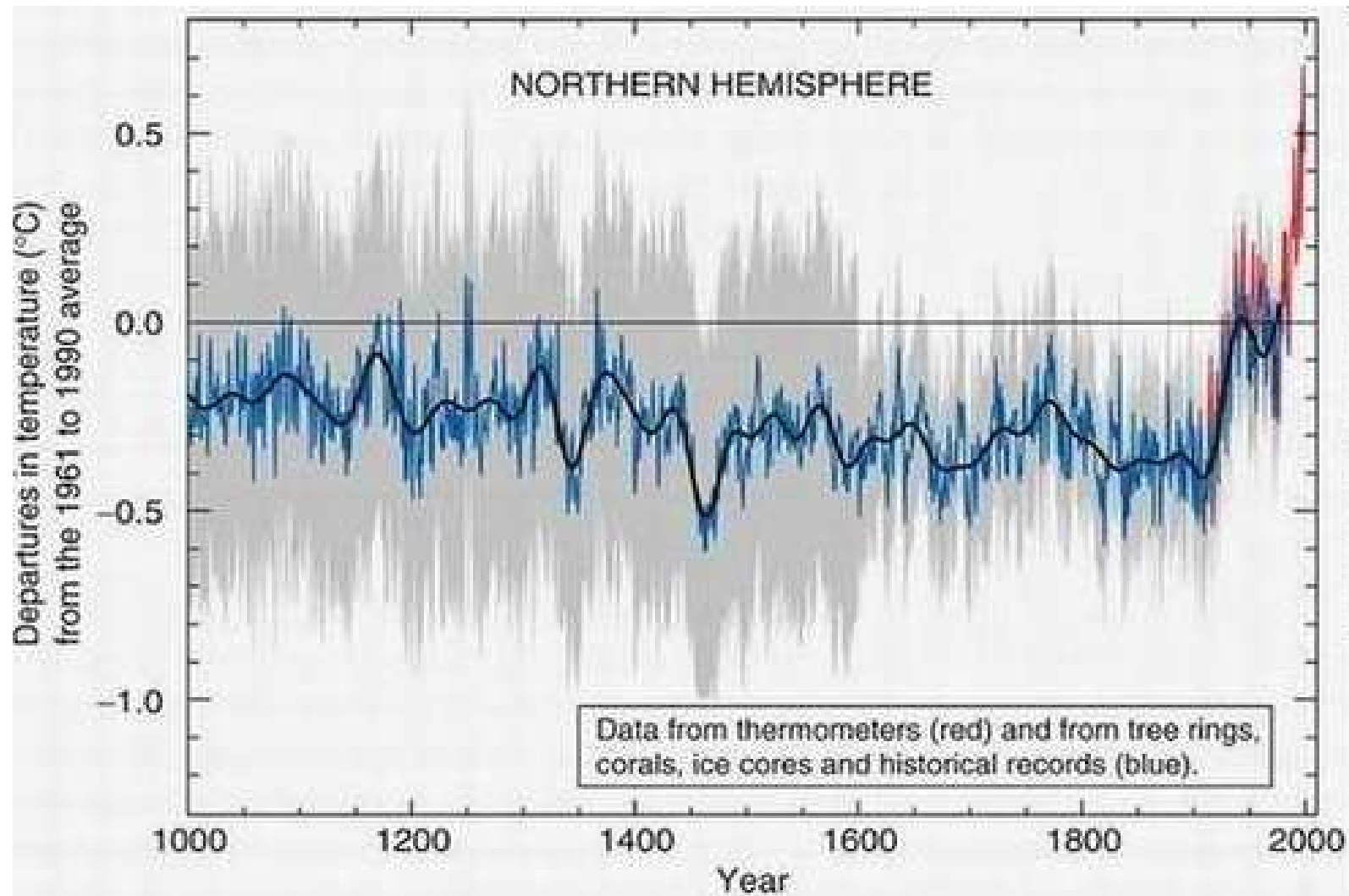

Sources: Okanagan university college in Canada, Department of geography, University of Oxford, school of geography; United States Environmental Protection Agency (EPA), Washington; Climate change 1995, The science of climate change, contribution of working group 1 to the second assessment report of the intergovernmental panel on climate change, UNEP and WMO, Cambridge university press, 1996.

Vizuální prezentace problému: skleníkový efekt

Vědecká prezentace problému: globální oteplování

Vizuální prezentace problému: globální oteplování

ROPNÁ SKVRNA U POBŘEŽÍ USA

Vizuální prezentace problému: ropná havárie

„Můžeme se těšit, že globální režiséři kdesi již připravují nový divadelní kus, když starý už se okoukal. Je jen otázkou času, kdy miliardy lidí dostanou další představení. Představení, za které budou platit masné vstupné, aniž o tom budou vědět.“

blog.iDNES.cz

☒ v článcích ☐ v autorech

iDNES.cz | Zprávy | Kraje | Sport | Kultura | Ekonomika | Finance | Bydlení | Cestování | Auto | Hobby | Mobil | Technet | Ona | Xman | Revue
Politika | Ekonomika | Společnost | Sport | Média | Cestování | Kultura | Věda a technika | Poezie a próza | Fotoblogy | Hyde park | Další ▾

[iDNES.cz](#) > [blog.iDNES.cz](#) > [jakl.blog.iDNES.cz](#) > [Nezařazené](#)

Kolik lze vydělat zamaštěným ptákem

Ropa v Mexickém zálivu se rozkládá rychleji, než „se čekalo“. Mediální bublina roku 2010 je na konci s dechem. Těšme se na novou.

Vzpomeňme na letošní jaro. Denní zprávou číslo jedna bylo, kolik tisíc litrů se ten den dostalo z poškozeného vrtu Deep Horizon do moře (zajímavé, objem ropy se vždy uváděl v tunách či barelech, tady najednou pro větší dojem v litrech) nebo co zas vymysleli inženýři na ucpání otvoru, kterým ropa unikala. Byli jsme zavaleni miliony tun zděšených zpráv, jak zahyne celý oceán, jestliže ropa bude unikat ještě několik dnů.

Unikala několik měsíců a nic. Po světě denně umírají tisíce dětí na nemoci, hladem a na následky lokálních válek. Od ropy z Mexického zálivu nedostalo ani jedno dítě vyrážku nebo rýmu. Že by miliony mrtvých ryb? To bychom je denně viděli ze všech stran od tlamiček po ocasní ploutvičky ve všech televizích a novinách. Tři týdny trvalo stovkám mediálních štábů, než našly prvního zamaštěného ptáka a hned jeho fotogenické záběry oblétny celý svět.

A jak byl celý svět stále dojatější z toho kdovíčím zamaštěného ptáka, začalo se mluvit se o stamillionech,

Ladislav Jakl

jakl.blog.iDNES.cz
Svět mýma očima

Karma autora: 33,29 (VIP)

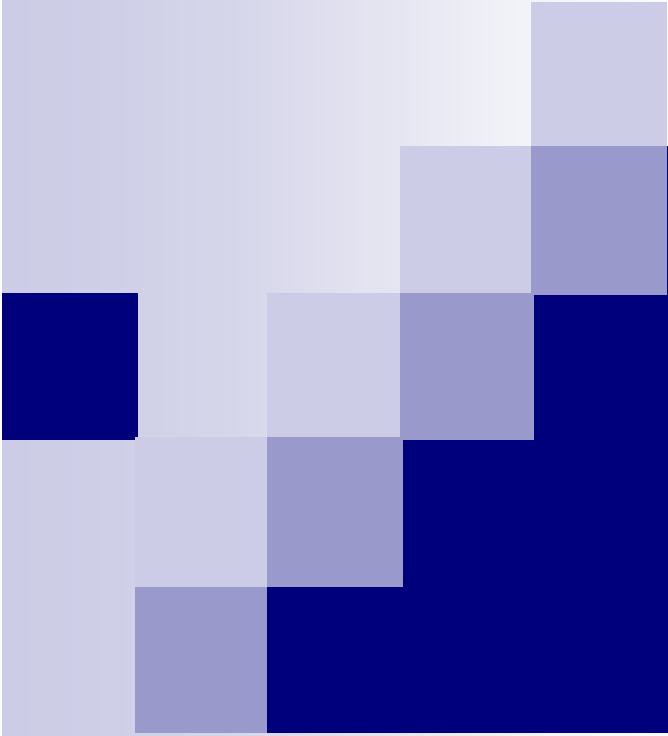
O autorovi:
Tajemník prezidenta České

3. Vybojovat problém

- Mnoho faktorů, které způsobí, že problém nepřekročí z fáze legitimace do fáze prosazení akce...
- Externí překážky (ekonomická krize..)
- Oddalování řešení problému ze strany byrokracie (vyčerpání problému, únava veřejnosti problémem..)
- Navrhované akce (řešení) jsou technicky / ekonomicky nerealizovatelná
- Navrhovaná řešení nejsou kompatibilní s hodnotami a plány politiků
- Některá navrhovaná řešení jsou (pro veřejnost) příliš extrémní, misantropická nebo i příliš složitá (
- Úspěšné prosazení environmentálních problémů v rámci politické arény vyžaduje jedinečné spojení znalostí (*knowledge*), načasování (*timing*) a štěstí (*luck*) !

Faktory nezbytné pro úspěšnou konstrukci environmentálních problémů (Hannigan, 2006)

- **Vědecká autorita**, která ověří platnost problému a legitimizuje nárok (není možné bez „tvrdých“ dat/důkazů z přírodních věd)
- **Popularizátor**, který převede problém z definice vědy (srozumitelné pouze zasvěceným) do podoby srozumitelného výroku a nároku
- **Pozornost médií**, které problém označí jako nový a důležitý (vydavatelé, novináři, politici, názoroví vůdci...) (geografická/kulturní marginalizace problémů)
- **Dramatizace problému** formou symbolických a vizuálních zobrazení
- **Ekonomická stimulace**, která podnítl požadovanou akci (jaké benefity to přinese?)
- **Institucionální garant** (sponzor), který zajistí ospravedlnění (legitimizaci) problému a jeho prosazení

Kapitola 4

Proměny a typologie environmentálního diskurzu

Co to je diskurz ?

Diskurz - je určitým souborem „příběhů“, které interpretují svět kolem nás a které jsou zároveň zakotveny v systému sociálních institucí, způsobech jednání a vědění

- Tyto „příběhy“ mají trojí úlohu (Gelcich et al. 2005):
 - vytvořit význam a ospravedlnit činnost (akci)
 - mobilizovat akci
 - definovat alternativy
- Zájmy (politické, ekonomické, ekologické) jsou konstituovány primárně prostřednictvím diskurzu

Typologie hlavních environmentálních diskurzů

20. století (Hannigan 2006)

	<i>Diskurz</i>		
	<i>Utopický</i> (<i>Arcadian</i>)	<i>Ekosystémový</i> (<i>Ecosystem</i>)	<i>Spravedlnosti</i> (<i>Justice</i>)
Důvod ochrany životního prostředí	Příroda má nedocenitelnou estetickou a duchovní hodnotu	Zásahy člověka do biotických společenství narušují rovnováhu přírody	Všichni lidé mají základní právo žít a pracovat ve zdravém prostředí
Kultovní publikace	<i>John Muir: My First Summer in the Sierra</i>	<i>Rachel Carson: Silent Spring</i> <i>Aldo Leopold: A Sand County Almanach</i>	<i>Robert Bullard: Dumbing in Dixie: Race, Class, And Environmental Quality</i>
Primární původ	Hnutí „Zpátky k přírodě“	Přírodní věda	Černošské církve
Klíčové spojenectví	Památkáři a ochránci přírody	Ekologie a etika	Občanská práva a environmentalismus prostých lidí

Utopický diskurz (*Arcadian discourse*)

- Přelom 19. a 20. století
- tzv. „poetický diskurz“ (Herndl, Brown, 1996)
- „Divoká krajina“ jako místo pro realizaci a uvolnění sentimentu k přírodě středních tříd
- 3 základní charakteristiky (Van Koppen, 1998):
 - Externalita (příroda je konstruována jako něco vnějšího k lidské společnosti (mimo každodenní život ve městě)
 - Ikonizace (obraz přírody je vytvářen pomocí stereotypů – vizuálních obrazů, které jsou ukotveny v kulturní paměti – viz. krajinná malba holandských malířů)
 - Komplementarita (příroda jako protipól moderní urbánní industriální společnosti a všech jejích neduhů)

Utopický diskurz (*Arcadian discourse*)

- Literatura: Wordsworth, Emerson, Thoreau
- Hnutí „návratu k přírodě“
- Kult „divočiny“, romány z divoké přírody, skautské hnutí, letní tábory, fotografie divoké přírody, přírodně upravené veřejné parky
- Vznik myšlenky národních přírodních parků, muzea přírodní historie, zoologické zahrady...
- Utopický diskurz byl sociálně konstruován
... využil existujícího kulturního sentimentu a vytvořil jasně identifikovatelné symboly a ikony (obraz divokého koně, bizona, Grand Canyon... symboly a mýty divočiny jako mocná síla utváření „amerického charakteru“)

Ekosystémový diskurz

- Přelom 60. a 70. let 20. století
- Tzv. „vědecký diskurz“ (Herndl, Brown, 1996)
- Impulsy ke vzniku ekosystémové (vědecké) ekologie: vnímání problémů s pesticidy, rostoucí populací, městským smogem, radioaktivním odpadem... vznik „vědeckých popularizátorů“
- 4 základní principy ekologie (Commoner, 1971):
 - všechno je spojené se vším ostatním
 - všechno musí někam směřovat
 - příroda sama ví nejlépe, co dělat
 - neexistuje žádné jídlo, které by bylo zdarma

Ekosystémový diskurz

- Ekologie se transformovala z vědeckého modelu ke zkoumání a poznání rostlinných a živočišných společenstev v organizovanou „zbraň“ (Eyerman, Janison, 1989)
- 2 dílčí tendence v rámci ekosystémového diskurzu (Kinchy, Kleinman, 2003):
 - Čistota, neposkvrněnost (*purity*) – explicitně se staví na tom, že ekologie je hodnotově nestranná, objektivní věda
 - Užitečnost, prospěšnost (*utility*) – ekologie je užitečná disciplína k prosazení určitých nároků v rámci politické arény

Diskurz environmentální spravedlnosti

- Počátek 80. let 20. století
- Nároky týkající se toxického znečištění byly poprvé formulovány v kontextu „občanských práv“ spíše než v termínech „práv přírody“
- 4 základní komponenty konceptu environmentální spravedlnosti (Capek, 1993):
 - právo na poskytnutí informací týkající se vlastní situace
 - právo na slyšení, pokud jsou vzneseny nároky na změnu situace
 - právo na odškodnění od těch, kteří způsobili znečištění
 - právo na demokratické zapojení se do rozhodovacího procesu o budoucím využití znečištěné komunity

Diskurz environmentální spravedlnosti

- Etický (morální) rozměr starosti o životní prostředí
- Nároky týkající se ochrany přírodních zdrojů, ochrany přírody a omezení znečištění byly re-formulovány do podoby, která zdůraznila otázku nerovnoměrného rozdělení zdrojů nebo rozvoje a bezpečnosti menšin pracujících s těmito zdroji
- Do té doby reprezentoval hlavní směr environmentálního hnutí zájmy týkající se plánovaného zemědělství a ochrany divoké přírody – tzn. reflektoval pohled organizací sestávajících převážně ze zástupců bílé, střední třídy
- „Radioaktivní kolonizace“ (problematika pracovníků v uranových dolech... do té doby byla perspektivu krásné divoké krajiny oslavované v rámci utopického diskurzu) ... nyní boj proti „environmentálnímu rasismu“

Diskurz environmentální spravedlnosti

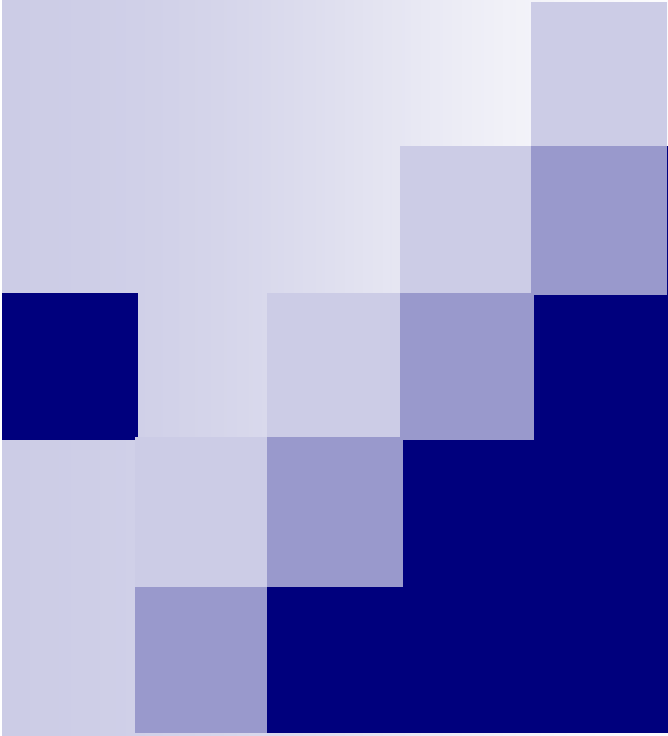
3 základní pilíře „environmentální spravedlnosti“
vytyčené na summitu *First National People of Color Environmental Leadership* (Lee, 1992)

- **Procedurální spravedlnost** (vládní nařízení, regulace a hodnotící kritéria musí být uplatňována jednotně)
- **Geografická spravedlnost** (určité čtvrtě, komunity a regiony jsou nerovnoměrně zatěžovány toxickými odpady)
... „*prostorová nespravedlnost*“ (!)
- **Sociální spravedlnost** (v rámci rozhodovacího procesu o otázkách životního prostředí musí být brán zřetel na rasové, třídní a kulturní faktory)

Typologie hlavních environmentálních diskurzů

- Tyto 3 hlavní environmentální diskurzy nepůsobí v realitě staticky a vzájemně se nevylučují...
- ...ale rozvíjí se, krystalizují, rozvětvují se
nebo naopak spolu navzájem splývají (Dryzek, 2005)
- ... poskytují institucím prostředky a dávají moc začlenit jedince do vztahů dominance a podřízenosti (Foucault, 1980)

Kapitola 5

Mediální komunikace environmentálních problémů,
masová média a produkce environmentálních zpráv

Média a environmentální problémy

- Média hrají klíčovou roli v procesu transformace environmentálních problémů do podoby praktických otázek politiky... zároveň pomáhají širší veřejnosti nalézat smysl v záplavě různých informací o environmentálních rizicích, nových technologiích a různých iniciativách
- Média fungují jako prostředek environmentálního vzdělávání a utváření politické agendy

Do jaké míry je obraz životního prostředí, který nám prezentují mainstreamová média, kritikou převládajícího paradigmatu technologického pokroku a do jaké míry je pouze součástí souboru příběhů o nehodách a katastrofách ?

Manufakturní výroba zpráv

Teoretikové masové komunikace předpokládali existenci „objektivních“ jevů a událostí, které je možné ověřit bez ohledu na to, zda je reflektují média či nikoliv

Od 70. let se objevuje nový model: Události se stávají „zprávami“ pouze tehdy, když jsou přetvořeny v procesu výroby zpráv a nikoliv pro jejich objektivní povahu (Altheide, 1976)

Zprávy představují „konstruovanou realitu“, v níž novináři v rámci své každodenní pracovní rutiny definují a reformulují sociální významy.

Manufakturní výroba zpráv

- Konstrukce zpráv je ovlivněna kulturními a politickými faktory a je i výsledkem organizačních rutin v rámci redakce zpráv
- Zprávy nejsou výsledkem opakujících se náhod (sledu různých událostí), ale spíše produktem pevně daného systému práce (výroby zpráv), jehož cílem je nastolit pro diváka pocit řádu a předvídatelnosti v chaosu rozmanitých a často vzájemně nesouvisejících událostí a problémů (Schlesinger, 1978)
- Environmentální zprávy jsou sociálně konstruovány

Manufakturní výroba zpráv

- Páteř každodenních zpráv tvoří „rutinní agenda předvídatelných příběhů“ (Schlesinger, 1978)
(např. vyjednávání o daních/cenách/mzdách, události ve Vládě a Parlamentu, krimi příběh, ze života celebrit, sportovní výsledky, ...)
- Novináři využívají před-formulovaných vzorců příběhů, aby dokázali stihnout časové uzávěrky zpráv a naplnili dané „kvóty příběhů“.
- Důležitost zdroje informací při utváření obsahu příběhů... seznamy důvěryhodných zdrojů, kteří na základě předchozí zkušeností jsou dostatečně výmluvní a zároveň důvěryhodní.

Mediální diskurz

- De-konstrukce zpráv – dekodování mediálního textu, obrazů, zvuků a jazyka používaných při tvorbě zpráv a formách komunikace s veřejností (diváky)
- Tzv. mediální rámce – organizační prostředky, které pomáhají novinářům a divákům dát smysl jevům a událostem (naplnit je významem)... mediální rámce jako „linie příběhů“ (i když detaily události jsou nesporné (pro všechny zjevné), tak může být událost různými způsoby orámována)

Mediální diskurz

- Vzájemný vztah mezi aktivisty, hnutími a médii jako „konkurenční boj o významy“... aktivisté se snaží „prodat“ své obrazy, argumenty a příběhy novinářům, kteří většinou zastávají a reprodukuji rámce a kulturní kódy hlavního (vládního) proudu
- Zároveň i diváci nepřijímají předkládané rámce pasivně, ale také obrazy dekodují a interpretují různými způsoby
- Mediální diskurz tak představuje „symbolický boj“, v rámci kterého konkurenční sponzoři různých rámců měří svůj vlastní úspěch podle toho, jaký úspěch mají jejich vlastní preferované významy a interpretace v rámci mediální arény (Gamson et al., 1992)

Prostředky formování (rámování) a zdůvodňování zpráv (Gamson, Modigliani, 1989)

- Metafory
- Exemplární příklady (historické příklady)
- Fráze
- Popisy
- Vizuální obrazy
- Kořeny (příčinné analýzy)
- Následky (specifické dopady a efekty)
- Odvolání se na zákony (morální principy)

Koncept „mediálních balíčků“

(media packages) (Gamson, Modigliani, 1989)

- pomáhají organizovat prostředky rámování v případech složitých politických otázek (např. otázka jaderné energie – 7 různých mediálních interpretačních balíčků)

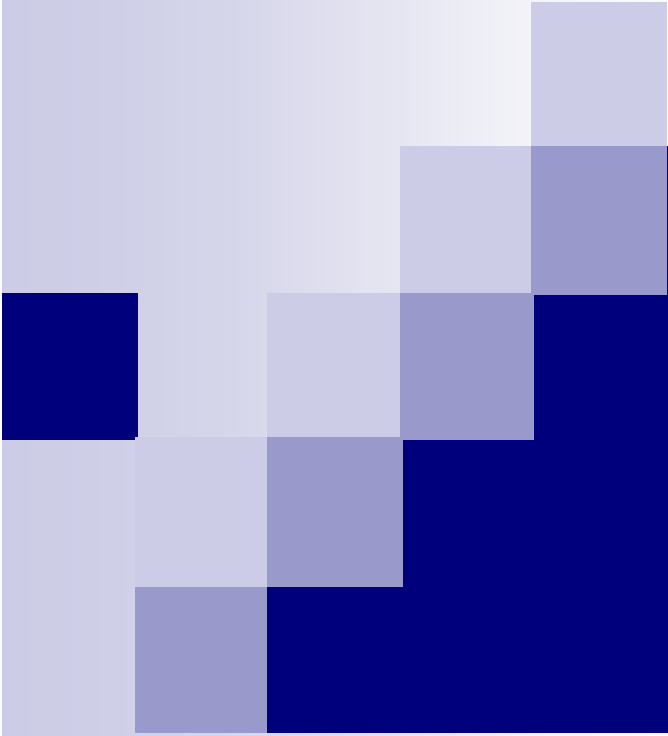
(progress, energy independence, the devil's bargain, runaway, public accountability, not cost-effective, soft paths)

Vývoj mediálního diskurzu o životním prostředí

- ochrana přírody (*conservation*) → environmentalismus
- přesun pohledu od konkrétních událostí a specifických (jakoby vzájemně nesouvisejících) problémů → globální charakter problémů (globální katastrofy, světový přírodní řád, ...)
- → otázka environmentální etiky (environmentální spravedlnost)
- → metafory „války“ a „dominance“ (přežití bitva, obrana, křížové tažení)... přírodní katastrofy jako palivo zpráv o životním prostředí

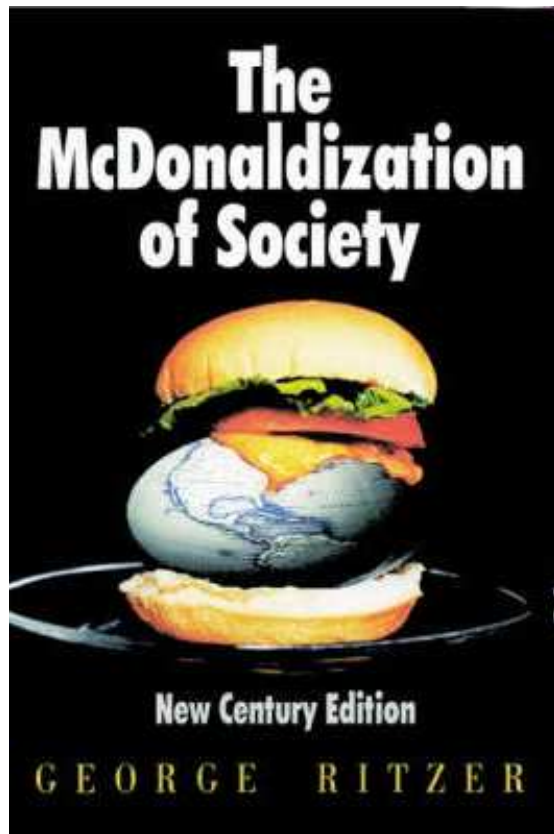
Vývoj mediálního diskurzu o životním prostředí

- Environmentální problémy podléhají „cyklům pozornosti“ (Mc Comas, Shahanan, 1999)
- → vznik „environmentálního šoubyznysu“ a komerčního přístupu k environmentálním otázkám
- → životní prostředí je prezentováno jako „ekonomická příležitost“... nepříznivé prostředí a bída mohou být pomocí lidské vynalézavosti a průmyslu přeměněna v ekonomický profit
- → produktově orientovaný přístup („*green products*“ – energeticky pasivní domy, čokoláda vypěstovaná domorodými kmeny v deštných pralesích, ...) ... podnikatelský duch nemusí být v rozporu s ekologickými hodnotami (koncept „*sustainable development*“)

Kapitola 6

Spotřební chování, McDonaldizace a Disneyfikace
současné společnosti

McDonaldizace

- G. Ritzer (1993)
- Proces, kdy společnost a její kultura (systém vzdělávání, práce, trávení volného času, cestování, stravování, rodinné vztahy, politiku, atd.) jsou ovládány principy rychloobslužných restaurací
- McDonaldizace představuje proces tzv. progresivní racionalizace... přechod od tradičních k racionálním formám myšlení... a k vědeckému managementu (práce, vzdělávání, kultura...)

McDonalidization

globalization

corrupting youth

consumer culture

pollution

labor substitute

false impressions

deskkilled workers

Základní principy McDondalizace

- **Efektivita** (efficiency)
představuje optimální metodu, jak prostřednictvím postupných kroků dosáhnout uspokojení naší potřeby (od stavu hladu k úplnému nasycení). V uspěchané společnosti s minimem tradičních prvků se efektivní uspokojování rovná co nejrychlejší... efektivně (tj. rychle) musí jednat (tj. pracovat, komunikovat) zaměstnanec i zákazník (tj. konzumovat... „drive-through... nebo „to-go“ ...systém)

Základní principy McDondalizace

- **Kvantifikovatelnost**
(calculability)
kvantita (a rychlost) nahrazuje kvalitu nebo se dokonce stává jejím ekvivalentem... hodnoty, které lze obtížně kvantifikovat (vlivy na zdraví člověka, životní prostředí, schopnost kreativního myšlení) jsou záměrně potlačeny ve prospěch měřitelných veličin (velikosti porce, rychlosti obsluhy, ...rozsah naučených vědomostí).

Základní principy McDonaldisace

- **Předvídatelnost** (predictability)
standardizované vstupy, pracovní postupy a komunikační formy (očekáváme, že budeme reagovat na předvídatelné způsoby jednání) ... zajištění kompletní, v čase a prostoru neměnné podobnosti a zaměnitelnost výstupů... člověk dává přednost světu bez překvapení.

Základní principy McDonaldisace

- **Kontrola** (control)
nepředvídatelnost (kreativita a přirozená interakce) lidského jednání je redukována nahrazením lidské síly ne-lidskou technologií (standardizovaný oděv, komunikace, chování...)... důležitou roli hrají manažeři a inspektoři, kteří musí zjišťovat, zda je "vše jak má být" ... zákazník je kontrolován nepřímo a skrytě (omezený jídelníček, nepohodlná sedadla... návštěvníci dělají, co se od nich očekává - rychle se najedí a odejdou).

IKEA: jako příklad principů McDonalidizace

- Efektivita – navrhni (vyber) si sám, slož si sám...
- Kvantifikovatelnost – velmi nízké ceny;
- Předvídatelnost – velké parkoviště, hrací koutek pro děti, množství výrobků, stejná jídla v restauraci, atd;
- Kontrola – obchod strukturovaný do podoby „bludiště“... Musíte projít celou prodejnu... všechna oddělení... nedá se vrátit zpět... (možnost úniku „zkratkou“ mezi odděleními)
- Iracionalita racionality – milióny výrobků pochybné kvality

McDonaldizace a progresivní racionalizace

Pozitiva ?

... výhody institucím a organizacím - zvýšení účinnosti (efektivity) práce a následně vyšší zisky.

Negativa:

- dopady na životní prostředí a zdraví lidí
- odlidštění (dehumanizace).. tzv. železná klec racionalizace (M.Weber)
- **iracionalita rationality** (zablokování tvůrčího a inovačního potenciálu vázaného na neformální vztahy!)
.... **nezamýšlený důsledek** jednání

Nezamýšlené důsledky jednání

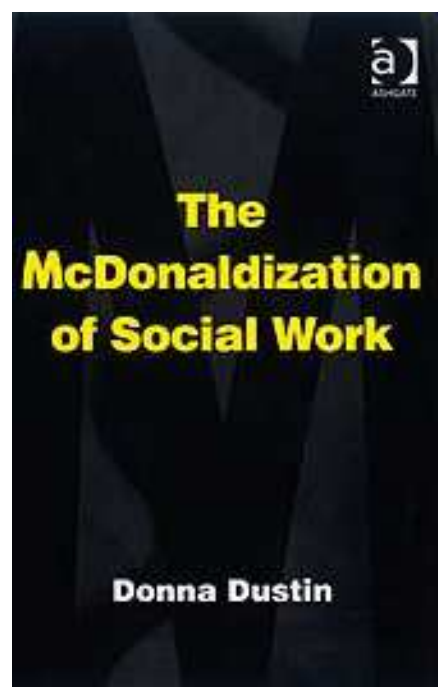
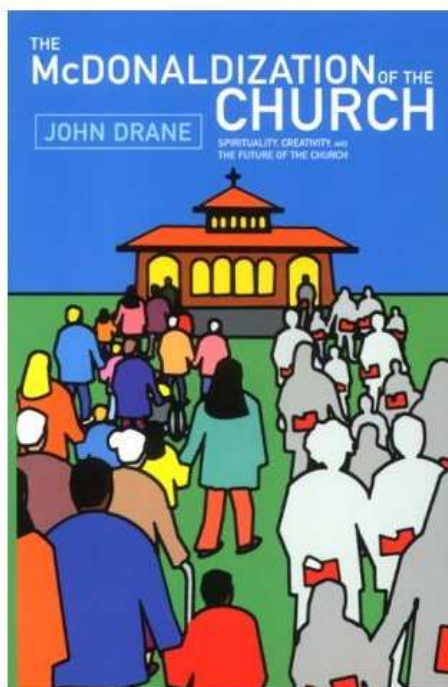
- ekonomický motiv zpochybňující optimistickou důvěru v možnost vědeckého řízení a plánovité regulace chodu společnosti
- lidé sledují svým jednáním určitý cíl - jednání může být i racionálně zdůvodněno a cíl může být rozumný, avšak sleduje-li obdobným způsobem též cíl větší počet jedinců, výsledek jejich snažení je paradoxně od očekávaného cíle vzdálený, někdy dokonce protikladný
- princip nezamýšleného důsledku jednání zpochybňuje předpoklad liberalismu, že pokud bude každý člen společnosti sledovat svůj vlastní zájem, pak je výsledkem prospěch všech
- čelit nezamýšlenému důsledku jednání racionálními preventivními opatřeními je současnými teoretiky považováno za iluzorní

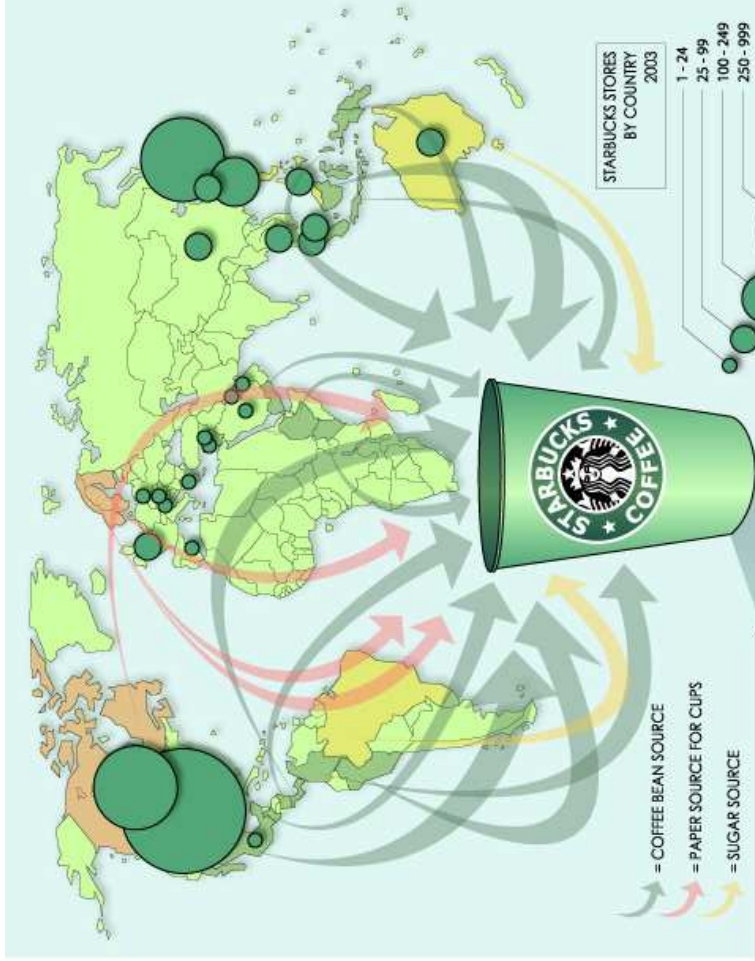
Iracionalita racionality

- Racionální systémy (RS) produkují jako vedlejší produkt iracionální projevy
 - RS nejsou prokazatelně levnější pro zákazníky (většina zisku ze zvýšení efektivity procesu končí v rukou majitele)
 - RS nutí zákazníky dělat spoustu neplacené práce (samoobslužné podniky),
 - RS jsou neefektivní pro společnost (vytvářejí umělou poptávku po často zbytečné či přímo škodlivé nabídce).
 - RS vytváří iluzi zábavy a řetěz pseudo-událostí (slavnostní otevření nových restaurací, falešně přátelské vztahy s obsluhujícím personálem).

Vzájemná podobnost, nahraditelnost a unifikace...

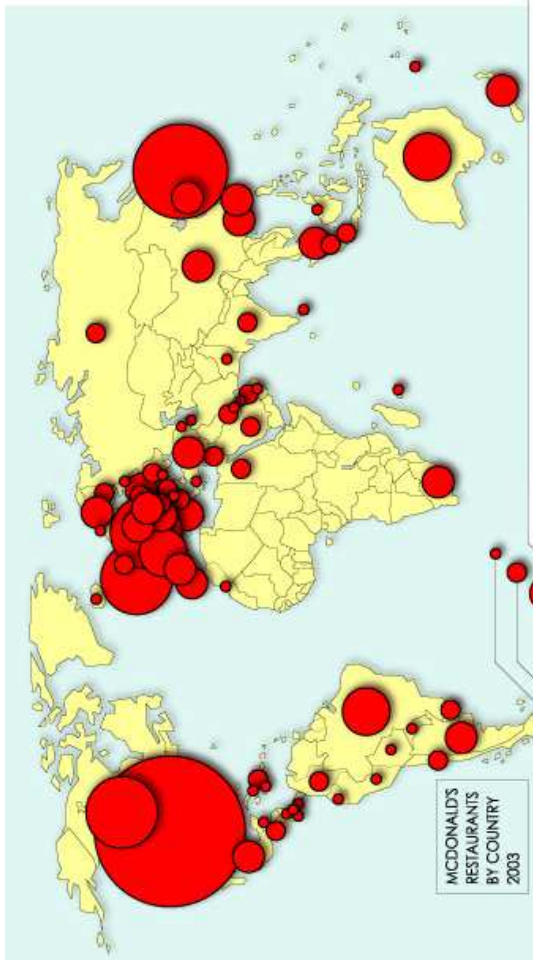
system stravování, nápojové automaty, integrovaná obchodní centra, hypermarkety, televizní zpravodajství, system moderních politických stran a volebních kampaní, urbanistické koncepce bydlení a výstavby, automatizace a standardizace ve vzdělávání (SCIO testy, maturity...)

THE MAGIC BEAN SHOP

A single cup of Starbucks coffee can depend upon as many as 19 different countries. Between the coffee beans, the milk, the sugar, and the paper cup, Starbucks coffee is a global hub that connects some of the poorest countries in the world with some of the wealthiest.

THE FRIES THAT BIND US

Probably the single most visible symbol of American influence worldwide, McDonald's has over 31,000 restaurants in 118 countries, employing more than 1.5 million people. Despite its 13,000 restaurants in the USA, McDonald's is slipping at home. Its customer satisfaction is worse than any other fast food chain, and ranks lower than all major airlines and the IRS.

Jak rozvrátit proces McDonaldizace?

„McDonaldizace může poškodit vaše duševní zdraví, pokud to zrovna není nutné, vyhýbejte se jí.“ (G.Ritzer)

- Vyhýbejte se bydlení v sídlištních bytech nebo v řadové zástavbě... snažte se bydlet v netypickém prostředí ... pokud musíte bydlet v bytě snažte se ho polidštit a individualizovat.
- Vyhýbejte se denní rutině. Snažte se dělat co nejvíce věcí každý den jinak.
- Co nejvíce věcí si dělejte sami. Když musíte používat některé služby, jděte do lokálního, neracionalizovaného, nekoncesovaného zařízení.
- Vynechejte McDonald(y) a navštěvujte typické lokální podniky... doma vařte jídlo z jednoduchých (nepředpřipravených) potravin.. nekupujte umělé potraviny
- Navštěvujte restaurace, jež používají porcelánové talíře a kovové příbory, a vyhněte se těm, co používají prostředky, které nepříznivě ovlivňují životní prostředí.
- Abyste pořádně otráslí personálem v supermarketu, zaplatte hotovými penězi místo úvěrovou kartou.

Jak rozvrátit proces McDonaldizace?

- Snažte se alespoň jednou týdně číst *The New York Times* namísto *USA TODAY*... dejte přednost sledování pořadů se třemi dlouhými reportážemi, než abyste se stále dívali na útržkovité zprávy z komerčních TV stanic.
- Na příští dovolenou odjeďte jen na jedno místo a dobře se s ním obeznamte.
- Nechod'te na žádné filmy, které mají v názvu i římské číslice.
- Držte děti co nejdále od televize (zejména od tlaku reklam z racionalizovaných institucí, zvláště při sledování kreslených filmů v sobotu dopoledne).
- Neberte svoje děti do rychloobslužných restaurací ani do podobných zařízení v jiných oblastech společnosti... když už nemáte jinou možnost (například, když jste na cestách a nikde není k občerstvení nic jiného), zavažte dětem oči až do konce celého toho utrpení.
- **Snažte se nevpustit McDonaldizaci do školství.** Vyhybejte se třídám, kde se dávají testy vyžadující krátké odpovědi... vyhledávejte malé třídy a seznamte se svými profesory.

McDonaldizace „farmářských trhů“ ?

aktuálně.cz

Hledejte na Aktuálně.cz

Sčítání lidu | Miliony ztracené ve zdravotnictví

Úvodní stránka | Zprávy | Domácí | Zahraničí | Ekonomika | Kultura | Sport | Obraz
Komentáře | Zprávy o páté | Interpelace | Nejnovější texty blogerů | Kodex diskutující

Blogy | Komentáře

Sejdeme se na McTrhu. Farmářské trhy čeká mcdonaldizace

12:30 | 4.9.2010

Jan Lipold

tiskni

diskutuj

pošli

sdílej

Témata : [trhy](#) [zemědělci](#) [supermarket](#) [Praha](#)

Nákupní Galerie Fénix, kde je osmdesát obchodů, klimatizované kavárny, restaurace, supermarket, podzemní parkoviště pro šest set aut a další atrakce, v sobotu pořádala takzvané farmářské trhy.

Je to v Praze poprvé, kdy se tržiště s potravinami drobných zemědělců přesunulo pod křídla *shoppingu*.

McDonaldizace farmářských trhů byla jen otázkou času. Vlastně už nastala - ve chvíli, kdy se začalo psát o *hítu*, *trendu*, *módě*, *boomu*, *fenoménu letošního roku* a bůhvíčem ještě. "Farmářské trhy jsou v době hypermarketových prefabrikátů malým zázrakem," rozplýval se tisk.

Není překvapení, že po fenoménu vzápětí natáhl ruku byznys.

"Projekt farmářských trhů dodává obchodnímu centru mnohem lidštější a osobnější rozměr," libuje si reprezentant spolupořadatelské realitní společnosti Cushman & Wakefield, která má zastoupení v 58 zemích světa. Teď vás láká

Hledá se lidštější rozměr nakupování.

Zdroj: Aktuálně.cz

[větší obrázek »](#)

McDonaldizace „farmářských trhů“ ?

- farmářské trhy - jako alternativní cesta k zákazníkům, kde má prodejce kontrolu nad kvalitou produktů a cenou
- farmářské trhy - jako prostředek nákupních center jak přilákat další zákazníky a zvýšit návštěvnost
- „Projekt farmářských trhů dodává obchodnímu centru mnohem lidštější a osobnější rozměr," (Cushman & Wakefield)
- Návrat „starých dobrých časů“ do OC... reklamní cílení na touze po „tradici“..

Proces „Disneyfikace“ společnosti

- Homogenizace spotřeby, reklamy a na city zaměřené práce
- Proces „vysvléknutí“ původního místa, jevu či události z originální podoby a zabalení do nového „dezinfikovaného“ balíčku... tak aby byl objekt atraktivnější a lépe pochopitelný... přetvoření míst do podoby idealizovaných, turisticky přívětivých a atraktivních forem (... tematických parků)
- Realita se mění v **hyper-realitu a simulaci** (*J. Baudrillard*)
... Disneyland jako nejvíce reálné místě na světě, protože jako jediné nepředvádí, že je něco jiného než opravdu je.. Sotatní místa jsou ve skutečnosti hyper-reality či simulace...

Disneyfikace míst / měst versus autenticita každodenního dne *(V. Cílek)*

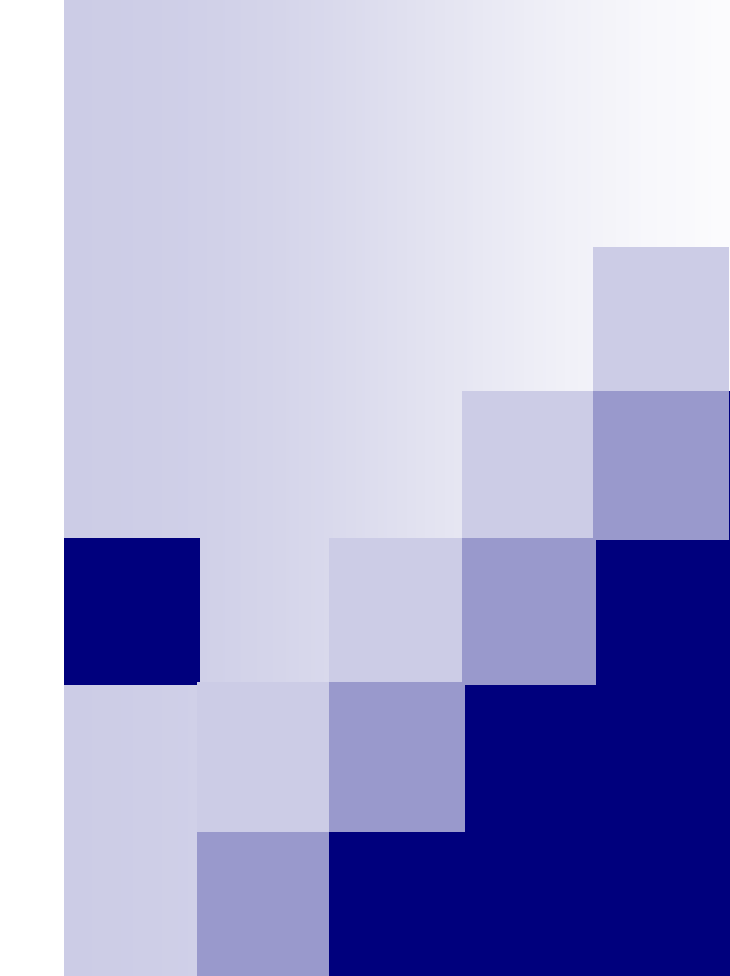
Základní principy Disneyfikace

- **Reklama a propagace** (*merchandising*): značkové suvenýry, dárky, hračky, hry...
- **Téma**: zdůraznění podoby objektu (produktů) jako by byly „odjinud“ a z „jiné doby“
- **„Přehrávaná“ práce**: zaměstnanci jako součást své práce předvádějí emoce... chovají se určitým („divadelním“) způsobem
- **Kontrola a dohled**: dohled na lidmi, výrobky i prostředím
- **Hybridní spotřeba**: slučuje dohromady obchod a trávení volného času

Co dál ?? ...

- Globalizace...
- Amerikanizace...
- Walmartizace...
(homogenizace a dehumanizace prodeje, byznys model velkých balení...)
- Coca-colonizace (kulturní kolonizace)
- ...

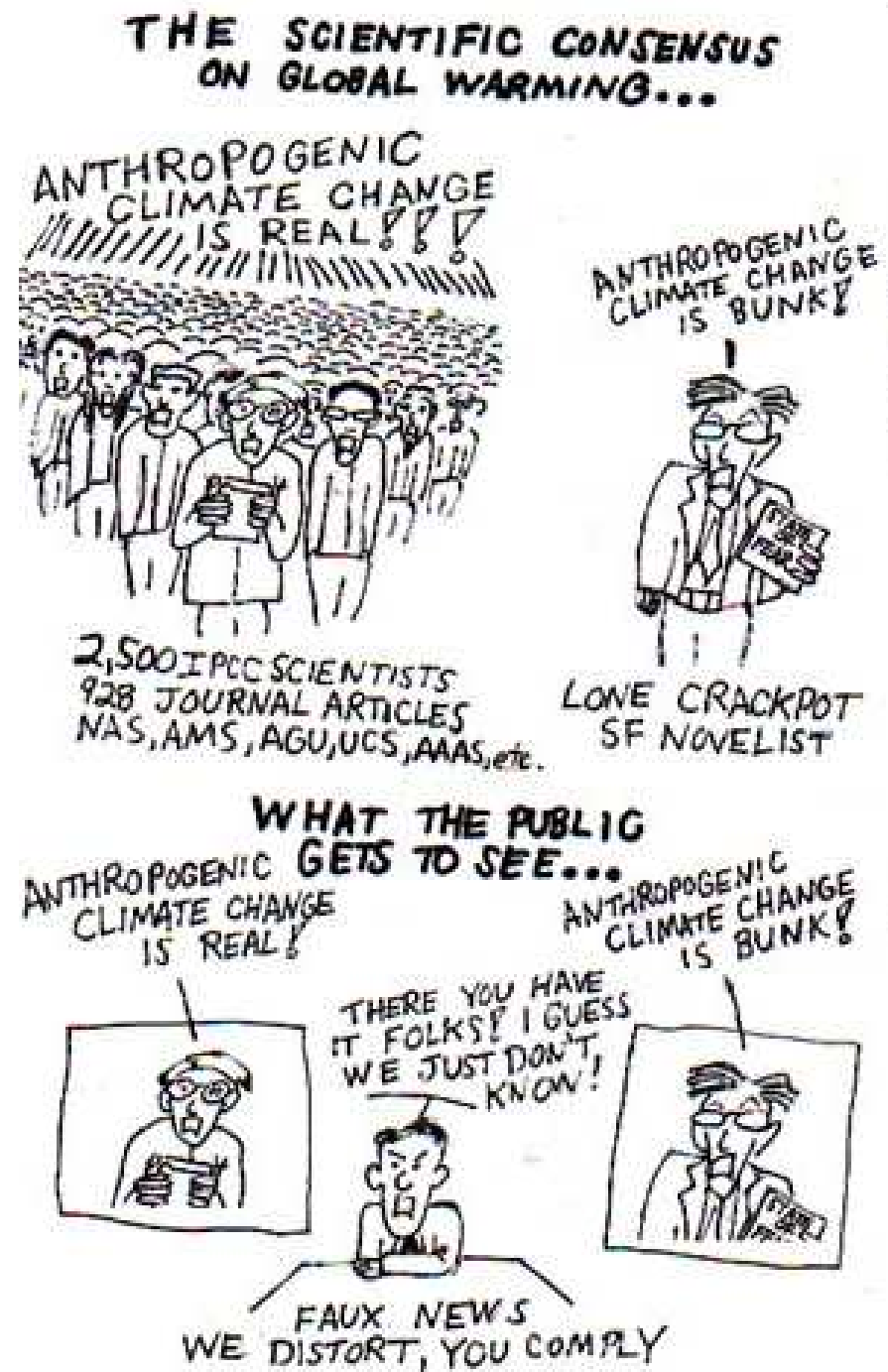

Kapitola 7

Environmentální problémy,
věda, vědci a environmentální etika

Vědecká „nejistota“ a konstrukce environmentálních problémů

- neschopnost (nemožnost ?) vědy poskytnout absolutní důkazy (pravdy)
- Vědci nabízí pravděpodobnostní odhady, které se od sebe mohou významně lišit
- Je pro ochranu životního prostředí potřeba intervence člověka ??

Vědecká „nejistota“ a konstrukce environmentálních problémů

Princip obezřetnosti (*Precautionary principle*)

Pokud existuje důvodné podezření, že nějaká látka nebo činnost ohrožuje životní prostředí, tak je třeba konat i v případě, že pro to neexistuje jasný důkaz (čekat na potvrzení by pak už mohlo být příliš pozdě)

Adam Burgess – PO jako obecně závazná mezinárodní smlouva

Alex Milne – PO je ústřední doktrína tzv. „zelené vědy“
(nejdříve se rozhoduje, potom se testuje.... a důkazu není třeba)

Princip předběžné opatrnosti

- Kde jsou vědecké údaje nedostatečné, neprůkazné nebo nejisté;
- Kde z předběžného vědeckého hodnocení vyplývá, že se lze důvodně obávat potenciálně nebezpečných vlivů na zdraví lidí, zvířat a rostlin.

3 pravidla, která je třeba při uplatnění principu předběžné opatrnosti:

- komplexní vědecké vyhodnocení provedené nezávislým autoritativním subjektem s cílem stanovit stupeň vědecké nejistoty;
- hodnocení potenciálních rizik a následků hrozících v případě, že se problém nebude řešit;
- účast všech zainteresovaných stran (za podmínek maximální průhlednosti) na studiu možných opatření.

Tradiční věda – princip redukcionismu

- Rozdělit problém na dílčí části a zkoumat každý zvlášť (nezávisle) a kontrolovat tolik odchylek od pravidla, jak jen je možné

„Zelená věda“ – princip holismu

- Vše je spojené se vším
- Příčiny se mohou projevovat nepřímo (neviditelně) nebo mnohonásobně

Regulační věda (regulatory science)

- Vytváří nové nástroje, standardy a přístupy k hodnocení bezpečnosti, účinnosti, kvality a výkonnosti produktů souvisejících s konzumací (potraviny, léky, hnojiva, atd.)

Problémy vědeckého dokazování

(Blowers, 1993)

- Problém příčiny a následku (problém odpovědnosti „externalit“)
- Problém předpovídání dopadů (nejistota v předpovídání toho kdy, jak, v jaké míře se projeví dopady globálního oteplování ?)
- Nejistota o následcích současných činností a rizik přenesených na budoucí generace
- Problém nedostatku a roztržitosti environmentálních dat
- Křehkost interpretací environmentální vědy (spekulativní teorie jako např. Gaia, morfická rezonance, apod.)

Role vědců v řešení environmentálních problémů

(Susskind 1994)

- **Vyhledávači trendů** (ti, kteří odhalí změny ve stávajících ekologických vzorech a správně pochopí jejich důležitost... např. naleznou pravidelnost při analýze dlouhodobých dat)
- **Tvůrci teorií** (pokouší se vysvětlit příčiny změn, které objeví hledači trendů... vytvářejí modely – vysvětlující nebo předpovídající..)
- **Testovači teorií** (podrobněji a kriticky prozkoumávají modely, které stvořili tvůrci teorií... ověřují nebo podvracejí hypotézy..)
- **Vědečtí komunikátoři** (snaží se přeložit složitá vědecká data do podoby, které je schopna porozumět veřejnost)
- **Praktičtí političtí analytici** (působí jako konzultanti politických rozhodovatelů – přetváří vědecké objevy do podoby politických doporučení)

Reforma systému výzkumu, vývoje a inovací v ČR

Cíle:

- Vytvořit inovační prostředí tak, aby platilo:
"Věda dělá z peněz znalosti, inovace dělají ze znalostí peníze"
 - veřejné prostředky investované do základního výzkumu musí přinášet skutečně nové poznatky (nejen v kontextu ČR, ale ve srovnání se světem).
 - veřejné prostředky investované do aplikovaného výzkumu, vývoje a inovací musejí přinášet konkrétní ekonomický či jiný přínos z jejich realizace.
- ČR může obstát v celosvětové, globalizované soutěži jen s dobře fungujícím trojúhelníkem „výzkum – vzdělávání – inovace“
- Reforma musí zvýšit renomé a přitažlivost České republiky pro domácí i zahraniční výzkumné pracovníky, zájem zahraničí o výzkumnou spolupráci s českými týmy a organizacemi, zájem o nákup výzkumu, licencí či know-how u českých organizací. Dále musí vytvořit podmínky, podněcující z veřejných prostředků podporované výzkumné organizace k transferu znalostí výzkumu a vývoje do praxe.

Cíle reformy:

- Zjednodušit podporu výzkumu a vývoje - **institute podporovat podle výsledků, týmy projektově**.
- Výrazně snížit počet 22 rozpočtových kapitol, z nichž je podporován výzkum a vývoj ČR, **zjednodušit administrativu**.
- **Podpořit excelenci ve výzkumu**, zvýhodňovat ji a zajistit využití jejích výsledků pro inovace.
- Podmínit programovou podporu výzkumu a vývoje spoluprací veřejného výzkumu s uživateli výsledků výzkum a vývoj, založenou na podílovém financování z veřejných a soukromých zdrojů.
- Zavést pružnější organizační struktury veřejného výzkumu.
- Zajistit odborníky pro výzkum, vývoj a inovace.
- Intenzivně zapojit ČR do mezinárodní spolupráce ve výzkumu, vývoji a inovacích.

Reforma = vražda české vědy ?

Současná věda a výzkum

- dva „transformační ideály“

- **„Akademický kapitalismus“** (podnikatelská věda)
 - ideál z USA - důraz na propojení akademických institucí a soukromého sektoru, schopnost „přetavit“ vědění do duševního vlastnictví (patenty), důraz na podnikatelský duch institucí a výzkumníků
- **„Kultura auditu“** (Velká Británie)
 - důraz na procedury (metodiku) hodnocení výzkumu, vykazování jejich dopadů (impaktů) v rámci odborné komunity a také důraz praktický (ekonomický) přínos pro společnost

Pozn.: Tyto ideály je možné vztáhnout nejen na vědu a výzkum, ale i na vzdělávací proces.

Zdroj: Stöckelová, T. (ed.) (2009): *Akademické poznávání, vykazování a podnikání. Etnografie měnící se české vědy.*

Hodnocení (bodování) výzkumu (vědy)

Rada pro výzkum,
vývoj a inovace

Č.j.: 05440/10-RVV

Druh výsledku				I – obory NRRE ⁰⁾	II – ostatní obory	
J _{imp}	článek v impaktovaném časopise ¹⁾			10 až 305 ²⁾		
	článek v prestižním impaktovaném časopise (<i>Nature</i> , <i>Science</i>) ³⁾			500		
J _{neimp}	článek v recenzovaném časopise	světově uznávané databáze ⁴⁾	SCOPUS [*]		12	
			ERIH	A	30	12
				B	20	11
				C	10	10
J _{rec}	článek v českém recenzovaném časopise	seznam recenzovaných periodik ⁵⁾		10	4	
B	odborná kniha	světový jazyk	angličtina, čínština, francouzština, němčina, ruština a španělština	40	40	
		ostatní jazyky			20	
D	článek ve sborníku ⁶⁾			8		
P	patent	„evropský“ patent (EPO) ^{**} , patent USA (USPTO) a Japonska		500		
		český nebo národní patent (s výjimkou patentu USA a Japonska), který je využíván na základě platné licenční smlouvy		200		
		ostatní patenty ⁷⁾		40		
Z	poloprovoz, ověřená technologie, odrůda, plemeno			100		
F	užitný vzor ⁸⁾			40		
	průmyslový vzor			40		
G	prototyp, funkční vzorek			40		
H	poskytovatelem realizované výsledky			40		
N	certifikované metodiky a postupy, specializované mapy s odborným obsahem			40		
R	software			40		
V	výzkumná zpráva, která je výsledkem obsahujícím utajované informace ⁹⁾			50		

Nečas souhlasí s nutností změnit způsob hodnocení vědy

Současná metodika hodnocení výsledků výzkumu a vývoje je chybná a je potřeba vypracovat novou. Na dnešním zasedání Akademického sněmu to řekl premiér Petr Nečas. Zdůraznil také, že věda a výzkum je jedinou oblastí, kterou nepostihnou škrty. Z letošních 25,4 miliardy stoupnou příští rok výdaje na vědu a výzkum na 25,9 miliardy korun.

O potřebě nové metodiky hovořil v projevu také předseda Akademie věd Jiří Drahoš. Vláda už založila komisi, která má nalézt nový systém hodnocení. "Je to nepříjemný úkol, kterého se ale nesmíme bát," uvedl Nečas. Připustil, že **dosavadní systém hodnocení je nevyvážený a mnohdy vyvolává dravou honbu za penězi.**

Podle Nečase je úkolem pro nejbližší dobu také nalezení nového, průhledného systému financování vědy, který by byl kontrolovatelný a nezpochybnitelný. "Jakákoliv cesta zpochybňování základního výzkumu by byla kulturním barbarstvím nejvyšší úrovně," prohlásil na sněmu Nečas. Dodal, že i **ve vysokém školství musí vzniknout zhruba pět univerzit zaměřených na vědecký výzkum na vysoké úrovni a na výchovu mladé vědecké generace. Ostatní vysoké školy by se měly zaměřovat na výchovu vysokoškoláků pro praxi.**

Otázky do diskuze

- Měl by být podporován pouze takový výzkum, jehož výsledky jsou společensky a ekonomicky využitelné ?
- Měly by se vysoké školy zabývat pouze vzděláváním nebo i výzkumem ?
- Na základě jakých kritérií by se měla rozdělovat finanční podpora výzkumným institucím ?